

DE
MILITAIRE SPECTATOR.

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

Tot zulk een uiterste, zal het, zoo ik vurig hoop en bid, nooit behoeven te komen, en ik voor mij zou, liever dan daaraan mijne toestemming te geven, liever dan dat men om eenige ellendige guldens, de kanonnen van Chatam en Doggersbank, de herinneringen van onzen vaderlandschen roem wegwierp, wenschen, dat het geheele schip in de diepte verzonk.

VAN DAM VAN ISSELT.

Dat het staatsbelang geene verdere verzwakking onzer strijdkrachten gedooft, daarvan ben ik niet alleen overtuigd, maar zoo ik vertrouwd ook Zijne Excellentie de Minister van Oorlog, en evenzeer vele Ministers des Konings, hier tegenwoordig, welke met den toestand van Europa bekend zijn.

Graaf VAN DER BOSCH.

HOOFD-REDACTEUR

J. C. van Rijnveld.

TWAALFDE DEEL.

NOVEMBER 1843. - N°. 5.

BREDA,
BROESE & COMP.

1843.

*De ondergetekende in een verklarings-
dat dit Tijdschrift ter hant
Drukking is gedrukt en
door hem waart uitgegeven
Breda 13 Dec. 1843
Broese & Comp.*

MILITAIR SPEKTATOR.

TUUSCHRIFT

WED. J. VAN RIJNVELD.

HOOB-REDACTEUR
J. C. van Rijnveld.

TWAALFDE DEEL.

NOVEMBER 1843. - N. 6.

BREDA,
BROESE & COMP.

1843.

[Handwritten signature or text, likely a library or collection mark, written in cursive script.]

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachterij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Majoor der artillerie, VAN RIJNEVELD, te Nijmegen, met het opschrift: voor den Militairen Spectator. Voor oorspronkelijke opstellen kan een vastgesteld honorarium gevorderd worden, te ontvangen bij de Uitgevers, na de verschijning van het 6de en 12de nummer. Het verlangen daartoe moet kenbaar gemaakt worden bij de inzending der opstellen.

LICHT EN SCHADUW,

OF

GEMEENZAME MILITAIRE BRIEVEN

OVER

EEN REISTOGTJE NAAR DE PRUISSISCHE RIJNGEWESTEN, IN
DE MAANDEN AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1842.

IV.

INHOUD.

Een luid burgersprek over de ceremonie te Keulen, over LUTHER en CALVIJN en het R. C. geloof. — Zonderlinge gevolgtrekkingen en ideeën der Bijlanders belangrijk voor het onderwerp dezer brieven. — Bezoek in het kamp te Grimlingshausen; situatie en bodemgesteldheid; sterkte der kamperende troepen; bijzonderheden van het kamp. — Dienst in het kamp. — De regiments-oefening; bewegingen met massa's; beweegredenen daartoe. — Defileren met regiments-kolonnen. — Inrukken. — Pruisische percussie-geweren. — De groote tent van KÜNDEN. — De ponton-brug. — De Prins LIPPE-SCHAUBURG. — Aanvulling van het officiers-kader. — Voorregten aan de officiers-kinderen toegekend. — Adellijke en niet-adellijke officieren. — Een artist in miniatuur: JACOB LEENEN.

Gewoon om de indrukken van den dag, vóór het naar bed gaan, op te teekenen, had ik den vorigen avond tot diep in den nacht, mijne opmerkingen en gewaarwordingen aan het papier toevertrouwd. De toenemende stilte in het overigens zoo woelige hôtél, had mij uitgelokt ze wat breeder uit te meten, en het was juist deze ongewone uitwijding, welke mij gelegenheid gaf tot het opzamelen van nieuwe stoffe voor overdenking. De stilte namelijk, die mijn lust tot schrijven zoo zeer had weten aan te wakkeren, werd plotseling afgebroken door den dreun van voetstappen op den gang, die naar de, mijne kamer belendende, vertrekken voerden, en door eenige zware mannenstemmen. Het waren nieuwe gasten, welke zich naast mijne kamer, van de mijne slechts door eene dunne deur en muur afgescheiden, inkwartierden. Het gestommel met koffers en pakken, de vragen aan en de antwoorden van den Ober-kellner, bragten mij weldra op weg om te gissen welk soort van lieden mijne nieuwe buurlui waren. Drie vreemde stemmen kon ik onderscheiden. Twee zouden er naast mij logeren, de derde zou zich voor dien

nacht in hogere regionen ter ruste begeven. Het bestellen van wijn en glazen, voorspelde mij intusschen nog eenigen tijd wakens. Het was laat na middernacht, zoodat het plotseling opgekomen intermezzo mij aanvankelijk zeer onaangenaam was, te meer daar die heeren niet het minste vermoeden schenen te hebben, dat er buiten hen nog andere redelijke wezens in hunne nabijheid ademden en naar ongestoorde rust verlangden. Het luid spreken in de slaapvertrekken der logementen is eene slechte gewoonte, en geen voorzigtigheids-reisregel wordt welligt meer overschreden dan deze. Mij uitkleedende, vatte ik den laarzentrekker, met het voornemen, om ook van mijne zijde gerucht te maken en het luid burgersprek te temperen. Het onderwerp, dat op het tapijt kwam, toen de Kellner den wijn gebragt had en vertrokken was, deed mij onwillekeurig, met den laarzentrekker in de hand, post vatten dicht bij de scheidingsdeur, hoewel er luid genoeg gesproken werd, dat ik het gesprek, zelfs te bed liggende, had kunnen volgen. Aan het gerucht maken dacht ik niet meer; integendeel, mijne aandacht werd meer en meer gespannen. De aanstaande bouwceremonie te Keulen en de rol die Pruisens monarch daarbij zoude vervullen, waren het prelude tot een belangrijk onderhoud, dat ik nu voorbedachtelijk vrij onbescheiden beluisterde. Een der sprekers scheen mij een Keulenaar en vervuld te zijn met warme geestdrift voor het grootsche monument dat, door de vroomheid van vorsten en onderdanen, van geestelijken en leeken, op nieuw opgetrokken en voltooid, de St. Pieterskerk van het Noorden worden en het sprekend bewijs voor den klimmenden luister der R. C. eeredienst zou opleveren. De plegtigheid door den Evangelischen vorst te verrigten, werd aangevoerd tot betoog, dat de kerkleer van LUTHER en CALVIJN hare naderende verzwakking erkende en reeds voorloopig eene hulde bragt aan den onvermijdelijken, onbetwistbaren triomf der alleen zaligmakende moederkerk. Het standpunt van den eersten spreker was vrij hoog (namelijk de 3de verdieping

van het hôtel), zijne gezwollen geestdrift voerde zijne luide gedachten echter nog hooger, boven het dak uit, en dat zoude mij wat duizelig, misschien wat slaperig gemaakt hebben, zoo niet een der andere partners hem bij eene hinkende metafoor wat lager getrokken had, en des Konings reize naar Engeland, met hare vermoedelijke gevolgen voor de uitbreiding en den onderlingen steun der hervormde kerkleer, als eene tegenstelling had doen gelden. Dit beloofde eene oordeelvelling over het zonderlinge contrast, 't welk **FREDERIK WILHELM IV** aan Europa zoude geven! Ik was volkomen wakker en geheel gehoor. — Het werd uitgemaakt, dat vrome overtuiging aan den Theems, en de door het gedrag van den «Hoogzaligen» Koning, noodzakelijk geworden staatkunde, den regerenden Koning bewogen hadden en zouden bewegen, om aan den Rijn een schijn van dubbelzinnigheid te doen blijken ten aanzien zijner godsdienstige begrippen. Men noemde het hooge staatswijsheid, en duidde deze handelwijze aan als het zekerste middel om de Rijnbewoners voor altijd te verzoenen en met onverbreekbare banden te binden aan het Regerend stamhuis.

De laarzentrekker was stil gedeponereerd en reeds door de pen vervangen tot het maken van eenige notitiën, om die uit te werken, wanneer ik u onderhouden zal over de plaatsing van den zóoveel millioenen steen aan Keulens dom. Ik werd echter telkens afgetrokken door nieuwe gezichtspunten over dit onderwerp, welke de derde buurman — die tot nog toe het minste gesproken had, en die gematigde grondwettige beginselen scheen te koesteren — aanstipte. Hij gaf namelijk eene meer bepaalde staatkundige kleur aan het gesprek en aan de gevolgen, welke, volgens hem, onvermijdelijk moesten voortvloeiën uit den even gewichtigen als vrijzinnigen stap, welken de Koning, ten aanschouwe van het vereenigd militair Europa, zoude doen. «De steen dien Hij zoude vasttruffelen, zou aan den eenen kant de grondsteen worden voor Deutsche eenheid en kracht, te zegelen op het onverwoestbaar R. C. geloof; aan den anderen kant, zou het den Rijnbewoners en in het algemeen geheel West-Pruissen de deur openen voor eene vrijzinniger' emancipatie. — Zulk eene groote, feestvierende hulde aan de publieke opinie, gaf gegronde redenen om meer te *hopen*, zou aansporen om lang gesmoorde en bekleemde wenschen luide te doen kennen! — De eerste stralen eener dagende vrijheids-zon zouden voor Pruisen opgaan. — De verstandige vorst, die eenen diepen blik geworpen had in het hart zijner onderdanen en tijdgenooten, zou zich niet verzetten tegen de vereende massa van licht, kracht, regt en standvas-

tigheid. — Hij scheen geroepen, om het gezag zijner dynastie voortdurend te bevestigen, en door het licht der waarheid en regtvaardigheid, dat van den troon uitging, geheel Duitschland met de gezegendste verwachtingen te vervullen, enz., enz. — Die gezegende vooruitzichten kwamen mij in de gegevene omstandigheden wel wat apokrief voor. Waarlijk, het schilderuur aan de zijdeur mijner slaapkamer doorgebracht, heeft voortdurend mijne aandacht geboeid, als ik nu en dan de staatkundige ontwikkeling der denkwijze onzer Rijnburengadesloeg. De bezadigder opiniën die den opgewonden aanvang van het gesprek volgden, verschaften mij een schat van leering, welke mij bijzonder nuttig geweest is in de beoordeeling van vele zaken, die later mijne opmerkzaamheid in aanhoudende spanning hielden. Welligt maakt gij, voor u-zelfen, de opmerking, dat het onderwerp, waarover ik hierboven vlugtig ben heengegleden, om u slechts de hoofdpunten van het afgeluisterde gesprek mede te deelen, toch wel niet in betrekking zou staan tot het eigenlijke doel dat mij aan den Rijn gebracht had. In eenen bepaalden zin, kan ik die opmerking juist noemen, doch voor mij-zelfen, en tot uwe leering achtte ik het nuttig, om ook buiten den mij voorgeschreven kring, alles op te zamelen wat zich aan mijn zoekend oog voordeed. Gij zult mij trouwens ook wel willen toestemmen, dat het tijdstip en de gebeurtenissen welke ik te gemoet ging, bijzonder gunstig waren tot het doen van eenige excursiën in het gebied der heerschende ideën over de staatkunde van het Pruisische kabinet, om, indien het mogelijk ware, het verband op te sporen, dat er welligt bestond tusschen dat groote militaire schouwspel, waarbij nagenoeg alle legers van Europa zich zouden doen vertegenwoordigen, en de plegtigheid welke te Keulen zou plaats hebben. Hield ik mij uitsluitend bij en in de militaire wereld op, dat mij in den eigenlijken zin alleen was opgedragen, dan zag ik vooruit, dat men mij niet anders zou, en ook niet anders kon zeggen, dan dat die groote manoeuvres geen ander doel hadden, dan de oefening van twee legerkorpsen, wier beurt het was, om ze onder de oogen van hunnen Koning te verrigten. Voor de militaire quaëstie waren die beweegoorzaken dan ook volmaakt voldoende, doch daarmede behoefde ik mij, namelijk voor de mij-zelfen gestelde taak, niet te vreden te stellen. Daarenboven moet gij niet uit het oog verliezen, dat de grondige studie van Pruisens weêrvermogen, onvoorwaardelijk het onderzoek vordert van de werking en de *uitwerking* der geheele staatsmachine op de bevolking, met den aard en de neigingen der bevolking zelve. Ik wilde mijne denkbeelden over dien

Staat, voor zoo verre de tijd mij dat vergunde en de gelegenheden gunstig waren, om zoo te zeggen, in het effen breijen, en mede onderzoeken, of deszelfs militair stelsel wél zoo geheel van defensieven aard is, als de Pruisische staatsmannen voorgeven; alsmede, of het eenen krijgs- en roemzuchtigen heerscher zoude toelaten, aan het verlangen van *uitbreiding* te kunnen toegeven. Hetgeen ik in dat vroege morgenuur gehoord had, moedigde mij nog meer aan, om mijne onderzoekingen op deze gegevens voort te zetten, en daarvan zult gij ook, dáár waar het pas geeft, iets meer vernemen.

De buurtconversatie loste zich eindelijk in een gesprek over particuliere belangen op, en dit was voor mij het sein tot het verrigten eener manoeuvre in de rigting van mijn bed, waarop ik, klokslag twee uren, positie nam, nadat ik nog uit de gesprekken had opgemaakt, dat de derde persoon onverwacht de beide anderen, die van Keulen kwamen, bij het binnentreden in het hôtel ontmoet had, en dat deze ontmoeting, die zich niet verder dan tot den morgen zoude uitstrekken, het luide appartje in het buurvertrek had ge-provooceerd.

Wij waren, zooals gij weet, van voornemen dien dag naar het legerkamp te Grimlingshausen te rijden; dit dreef mij ten half vijf ure uit mijne rustige positie. Te vijf uren waren wij reeds te paard en op marsch door de Neustadt, over Nieder-Bilk naar Hamm, waar wij in een pont den Rijn passeerden, van daar over Helleberg, het onvoltooide Noord-kanaal, een overblijfsel van NAPOLEONS staatshuishoudkundig genie, voorbij gingen, en zoo te Grimlingshausen en in het kamp aanlandden.

Het kamp lag op den linker Rijn-oever, vlak tegen over het dorp Volmerswerth, op den regter Rijn-oever, terwijl de frontlijn in de nabijheid en nagenoeg evenwijdig liep met den straatweg van Dusseldorf naar Keulen, in de rigting van het zuiden naar het noorden. De situatie van het kamp was zeer gelukkig gekozen, in eene uitgestrekte zachtgolvende vlakte. De nabijheid van den Rijn, van de steden Nuys en Dusseldorf, en van zoovele volkrijke en welvarende dorpen, leverde alles op wat voor het gemak der gelegerde en gekantonneerde troepen dienstig was, terwijl zij tevens veel bijbragt, om duizende wandelaars en bezoekers naar deze kleine militaire wereld te lokken. De bodem waarop het kamp stond, en waarop geëxerceerd en gema-noeuvreerd werd, bestond uit leemachtigen akkergrond, welke grootendeels van koren ontdaan, echter hier en daar nog met eenige veldvruchten, zoo als aardappelen, enz.,

bezet was. De laatstbedoelde velden waren afgepaald, zoodat de troepen er niet op exerceerden, met de bepaling, dat, indien zij, bij de eene of andere manoeuvre mogten betreden worden, de bezitters of huurders eene bepaalde schadeloosstelling zouden ontvangen. Ook voor de landen welke ingenomen waren, betaalde de schatkist een matige huur. De bodemgesteldheid was, door de aanhoudende droogte, plankhard geworden; de bovenkorst leverde echter eene zeer fijne, gele, onaangename stof, die bij het betreden in beweging, en door den zachtsten wind, in digte wolken opwaarts gedreven, alle troepenbewegingen omhulde, haar aan het gezicht onttrok en de troepen zelve met een geel floers bedekte. Bij onze eerste schreden tusschen de exerceerende troepen, deelden wij in deze algemeene soldatenplaag. De zeer goed uitgedachte verplegings-, drink-, bad- en waschinrigtingen, kwamen hier alzoo heerlijk te stade, waarvan de soldaten dikwerf, zoowel in de Norfbach als in den Rijn gebruik maakten, en die eenen zeer gunstigen invloed op hunne gezondheid schijnt uitgeoefend te hebben. Het getal der zieken heeft dan ook, in weêrwil van de ondragelijke hitte, het getal van 60 per regiment (van 1880 à 1900 man) niet overschreden.

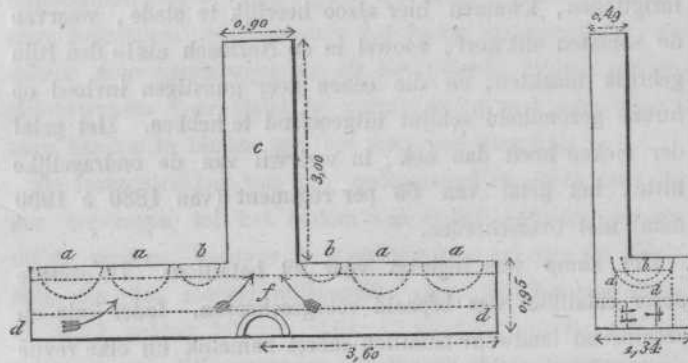
Het kamp was ingerigt voor 22 bataillons. De sterkte dezer bataillons was bepaald voorgeschreven. Ieder linie- en provinciaal landwehr-bataillon moest namelijk bij elke revue ter sterkte van 602 hoofden verschijnen. Het gewoon aantal zieken, de wachthebbende manschappen, enz., moesten alzoo boven dit getal in de sterkte (uit de reserve) opgeroepen zijn, zoodat ieder bataillon gewoonlijk 622 en ieder landwehr-bataillon 632 man sterk was. Elk garde-landwehr-bataillon moest echter met 678 hoofden uitrukken. Onder de 22 gelegerde bataillons, waren er slechts zes van de linie, die om de negen dagen door 6 andere bataillons werden afgelost. De landwehr-bataillons bleven de geheele achttien dagen door kamperen.

Elk bataillon bezette: 1 hoofdofficiers-tent (van de gewone officiers-tenten niet onderscheiden), 2 luitenants-tenten voor den adjudant en Rechnungführer, 1 knechtstent, 4 monterings-tenten (1 per kompagnie), 4 kapiteins-tenten (1 per kompagnie), 4 luitenants-tenten (1 per kompagnie), 48 soldatententen (12 per kompagnie), 12 geweermantels (3 per kompagnie), en 1 tent voor de waschvrouwen, bij de droogen waschplaats gesteld.

De staf van een linie-regiment bezette daarenboven: 1 kommandants-tent, een staf- of hoofdofficiers-tent, 1 luitenants-tent voor den regiments-adjudant, 1 idem voor den

regiments-arts, 1 idem voor den fuselier bataillons-arts, 1 knechts-tent, 4 soldaten-tenten voor muzikanten, 2 soldaten-tenten voor kwartierzieken, 1 luitenant- en 2 soldaten-tenten voor de kampwacht, 2 soldaten-tenten voor de brandwacht, een bak- of langwerpige tent voor de trommels, twee idem vereenigd, voor officiers-eettent. De staf van een landwehr-regiment bezette hetzelfde aantal tenten, min een hoofdofficiers-tent, en 2 soldaten-tenten voor de muzikanten.

Elk regiment had een eigen pomp, welke rijkelijk en zeer goed water gaf, en elk bataillon een uit baksteen en gemetselde, met hoogen schoorsteen voorziene keuken of ovenhaard. Deze laatsten waren bijzonder goed ingerigt en voldeden, zoo men mij zeide, uitmuntend. Ik was er dadelijk met mijnen maatstok bij, en maakte op de plaats eene schets, die ik hier onder laat volgen.

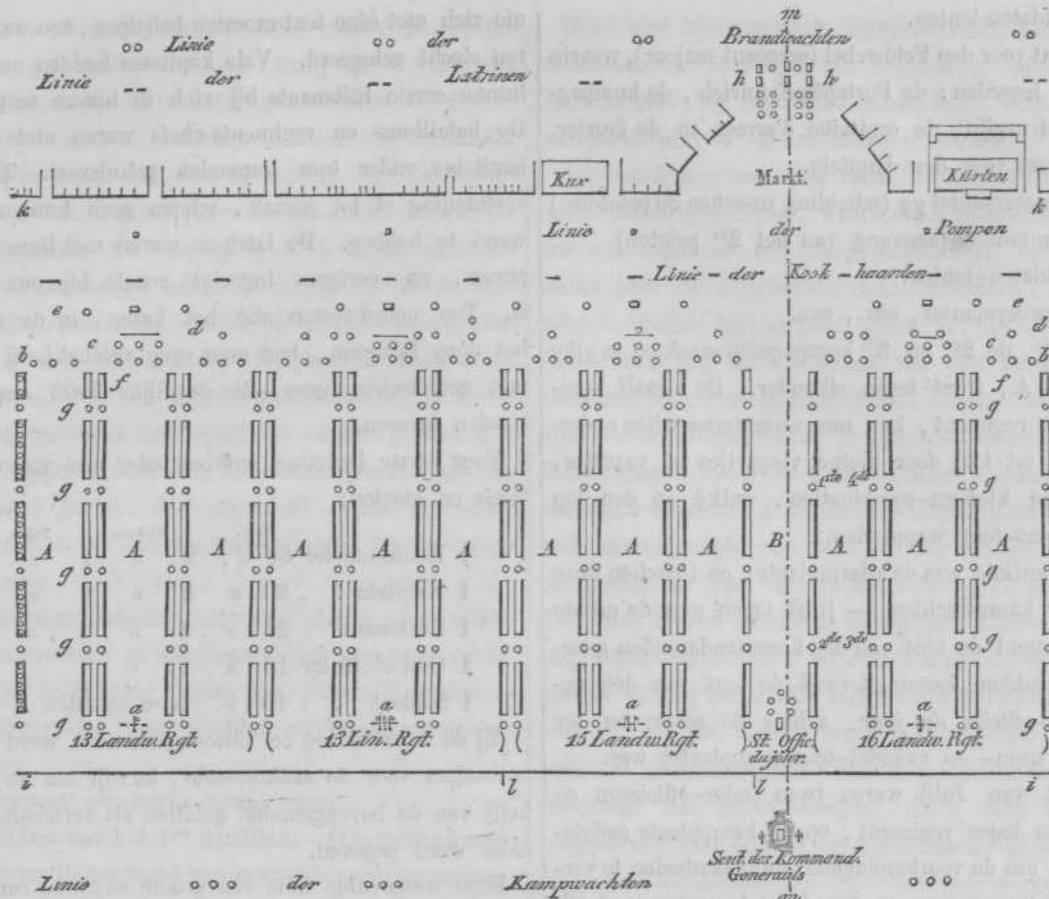

De figuur is geteekend op de schaal van 1 el op den duim: *a a* zijn ingemetselde ijzeren ketels, eene voor elke compagnie; *b b* zijn twee kleinere ketels, dienende tot het koken van aardappelen, welke later in de andere bereidde spijzen gemengd werden; *c* is de schoorsteen, rustende op een klein dwarsdoorlopend gewelf (*f*); dit gewelf diende tevens tot berging van brandhout; *d* was de vuurhaard, aan beide zijden door ijzeren deuren gesloten. De keukens waren eenigen tijd te voren opgetrokken met steenen, welke men in de nabijheid gebakken had. De trek was sterk, en het eten kon, zonder stoornis, zeer spoedig en met weinig brandstof gereed gemaakt worden. De geheele inrigting kwam mij zeer doelmatig en aanbevelenswaardig voor; vooral bij zulke plaatsen welke permanent tot kampering van troepen dienen, zooals bij ons te lande met de Reijensche heide langdurig heeft plaats gehad.

Bij de kook-inrigting verwijlende, vroeg ik aan den onderofficier, die daarbij het opzicht scheen te hebben, naar de gewone voeding der soldaten. Zij bestond uit eene melk-broodsoep, met komijn gekruid, als ontbijt, en uit eene zooge-

naamde *ratalouille*, van vleesch en groenten, of gort, erwten, rijst of aardappelen. Volgens zijn boekje werd dagelijks voor ieder man ontvangen: $17\frac{1}{2}$ lood (Pruissisch gewigt en maten) rundvleesch, en afwisselend $\frac{1}{4}$ w rijst, of $\frac{1}{3}$ w gort, of $\frac{2}{3}$ w erwten, of $\frac{2}{3}$ metzen aardappelen, en 2 looden zout. De overige kruiden werden naar gelang der behoeften ontvangen. Uit dit alles werd een krachtig mid-dageten gereed gemaakt, waarbij men voor twee kompaniën te gelijk kookte. Het vleesch namelijk werd in een der groote ketels gezamenlijk gekookt, de groenten of de andere spijzen werden, met de eerst getrokken bouillon, in den anderen ketel gereed gemaakt, en aangezien de soldaten gaarne een deel aardappelen onder hun eten gemengd hadden, werd er altijd van de overige levensmiddelen iets minder genomen, ten einde steeds een gedeelte aardappelen ter vermenging te hebben, welke in den 3^{den} kleinen ketel gekookt werden. Zoodra nu het vleesch gereed was, werden de twee compagnie's-portiën, in de beide groote ketels gelijkelijk verdeeld, even zoo de bouillon, de groenten, de rijst of de erwten, waarbij eindelijk de aardappelen gemengd werden. Het vleesch kwam dan boven op, insgelijks in portiën verdeeld, terwijl de ketels zelve door goed sluitende houten deksels dicht bleven en het eten door een zeer gematigd vuur warm gehouden werd. Dien dag zou er gort met aardappelen gegeten worden. Vóór dat ik het kamp verliet, legde ik nog een bezoek bij denzelfden keukenhaard af, om de spijs te proeven, die mij zeer lijvig, « vast-buikhoudend, » zoo als de kok zich uitdrukte, en tevens smake-lijk voorkwam. Bijna zou ik vergeten hebben te melden, dat ieder man dagelijks 2 w goed roggebrood, en $\frac{1}{10}$ quart (na gissing 7 vingerhoeden) brandewijn in het kamp bekwam. Voor dat alles betaalde hij dagelijks 1 Silbergr. 3 Pf., of ongeveer 8 centen.

Het kamp was ingerigt ingevolge de voorschriften, deswege in Pruisen bestaande, en die voor alle legerkorpsen dezelfde zijn. Spoedig had ik mij een croquis daarvan gemaakt, en aangezien de pruisische wijze van kamperen met de onze verschilt, deel ik daarvan de navolgende bijzonderheden mede:

De bovenstaande figuur bevat slechts de ruimte door dertien bataillons ingenomen, of twee bataillons meer dan de helft van het kamp, zoodat de geheele inrigting daardoor op eene voldoende wijze zal voorgesteld wezen.

De frontlinie van een regiment, d. i. de ruimte aangewezen door *ll*, bedroeg 179 passen. De geheele diepte *mm* was 479 passen. De bataillons-straten *AA* waren 50 passen breed; de afstand tusschen twee belendende rijen tenten 8; de tenten zelve $6\frac{1}{2}$, en de onderlinge afstand der tenten, van midden tot midden, 8 passen breed. De afstand tusschen de monterings-tenten *ff* en de rij tenten voor de bataillons-staven *bb*, bedroeg 10, die van de laatsten tot die der regimentsstaven *cc* en die der muzikanten *dd*, beiden insgelijks 10 passen, terwijl de paardenstallen slechts $8\frac{1}{2}$ passen achter de tenten der muzikanten geplaatst waren. De afstand tusschen de laatsten en de officiers-eettenten *ee* was 18 passen. In de laatste rij waren de kwartierzieken-tenten mede opgeslagen, en de pakwagens geplaatst. Daarop volgde de linie kookhaarden op 30, dan de linie waterpomp, eveneens op 30, en eindelijk de cantines *kk* op 50 passen van de laatstgenoemde linie. De frontlinie *ii*,

was van de laatste rij geweer mantels *gg* $53\frac{1}{2}$ passen verwijderd, terwijl de linie kampwachten 150 passen voor de frontlinie, die der latrinen 150 passen achter de linie der cantines, en 100 passen achter deze de brandwachten waren geplaatst. In *aa* stonden de trommel- en vaandel tenten. In *hh* bevond zich het kamp-depôt en de brandblusch-gereedschappen. De monster-cantines van *KUX* en *KÜRTZEN* zijn beiden bijzonder aangeduid. Elk blokje op dit figuur beteekent een rij van zes tenten, welke ook in de eerste rij tenten aan de linker hand is aangeduid. Zulk een blok werd door een peloton ingenomen, plus een kapiteins- of een luitenants-tent; de rijen *gg* waren de geweer mantels, die in het midden der beide pelotons of in het midden van eene compagnie stonden. Twee zulke blokjes, in elkanders verlenging geplaatst, maakten alzoo eene compagnie uit. In de volgorde van een bataillon, bij de eerste compagnie (aan de rechter hand te beginnen) had men alzoo:

- 1°. Twee monterings-tenten, waarin de tweede en parade-tenuë der manschappen door de zorgen van den *capitaine d'armes* werden opbewaard.
- 2°. Een geweer mantel.

- 3°. Zes soldaten-tenten.
- 4°. Een tent voor den Feldwebel (sergeant-majoor), waarin tevens legerden: de Portepée-Fahnrich, de kompanies-chirurgijn, de capitaine d'armes en de fourier.
- 5°. Eene tent voor den kapitein.
- 6°. Een geweermantel *gg* (scheiding tusschen de pelotons.)
- 7°. Luitenants-tent (aanvang van het 2de peloton).
- 8°. Zes soldaten-tenten.
- 9°. Een geweermantel, enz., enz.

De 1ste en 4de, de 2de en 3de kompaniën maakten in elke bataillons-sstraat A, front tegen elkander. De twaalf kompaniën van elk regiment, kon men nummersgewijze onderscheiden van 1 tot 12, door kleine vlaggetjes of vaantjes, van verschillende kleuren-combinatiën, welke op den top van elke kapiteins-tent wapperden.

Achter de frontlinie was de allarmplaats, en tusschen deze linie en die der kampwachten — juist tegen over de groote kampstraat — stond de tent van den kommanderenden generaal en twee stukken kanon, terwijl de tent van den generaal of hoofd-officier *du jour*, achter de eerste en ter hoogte van de trom- en vaandel-tenten geplaatst was.

In het laatst van Julij waren twee onder-officieren en twintig man van ieder regiment, op de kampplaats gedetacheerd geweest, om de voorbereidende werkzaamheden te verrigten. Daarenboven waren op den 10^{den} Augustus, van elk linie-regiment aldaar aangekomen: een tweede luitenant, twee onder-officieren, dertig soldaten en een hoornblazer van iedere brigade, en van elk landwehr-regiment: een officier en vier onder-officieren, welke met de zich daar reeds bevindende manschappen, bevel hadden gehad om de tenten op te slaan.

Al de tenten hadden eene ronde kegelvormige gedaante, met lage, ongeveer 0,60 N. E. diepe cilindervormige onderstukken of muren. Alleen de beide generaals-tenten, benevens de officiers-eettentent (die echter niet gebruikt zijn, omdat de officieren in de groote tent van KÜRTEX en in die van KUX spijdsen) hadden eene langwerpige gedaante. De tenten zelve waren van grijs linnen, eenvoudig, zonder versieringen; de inwendige ruimte werd gewoonlijk, na aftrek der wachthebbenden, door elf à twaalf man betrokken. Inwendig rondom het onderste gedeelte of den krans der tenten, lagen goed cilindrisch zamengebonden en aan de einden regt afgesnedene stroobossen, om togt te beletten, of door het wegnemen derzelve, togt te bevorderen. Het was streng verboden daartoe aardopwerpen of zooden te bezigen, als schadelijk voor het linnen. De officiers-tenten waren van dezelfde hoedanigheid, en daar al de luitenants eener kompagnie

nie zich met ééne tent moesten behelpen, zoo waren deze heeren slecht gelogeerd. Vele kapiteins hadden om die redenen hunne eerste luitenants bij zich in hunne tent geherbergd. De bataillons- en regiments-chefs waren niet beter dan de kapiteins onder hun linnendak gehuisvest. Tot inwendige verfraaijing of tot gemak, scheen geen hunner iets aangewend te hebben. De latrinen waren met linnen muren omgeven, en overigens ingerigt zooals bij ons gebruikelijk is. Ten noordwesten van het kamp, in de nabijheid van het dorp Dericum, had men eene veldbakkerij opgetrokken, met gemetselde ovens, die dagelijks 3400 zespondsbrooden konden leveren.

Voor eerste inrigting ontving ieder aan stroo en dekens, tafels en stoelen:

	Stroo.	Dekens	Tafels.	Stoelen
1 Hoofd-officier	80 »	2 »	1 »	2 »
1 Kapitein	80 »	2 »	1 »	1 »
1 Luitenant	20 »	2 »	1 »	1 » (1).
1 Onder-officier	10 »	1 »		
1 Soldaat	10 »	twee soldaten 1 deken.		

Bij de omwisseling der linie-regimenten, werd dit op nieuw ontvangen voor de aankomende, terwijl om de 3 dagen de helft van de bovengemelde getallen als verfrissings-stroo voor ieder werd gegeven.

Eene welgevulde linie van groote en kleine cantinen (waaronder de twee op de bovenstaande schets, maar vooral die van KÜRTEX met hare uitgebreide stallen, uitmunteden), van kramen en winkels, gaf het kamp het aanzien eener groote kermis. Boven ieder wapperden pruisische vlaggen en vaandels, terwijl te midden van al dat wit en zwart, een nederig planken hutje met het Nederlandsch driekleurig dundoek versierd was. Ik giste naar deszelfs bestemming, en ik bedroog mij niet: het was een kraantje in het groote Schiedamsche branders-vat.

Dit waren de voornaamste der aandacht waardige bijzonderheden van de kamp-inrigting. De dienst in het kamp komt in het algemeen hierop neder:

Het geheele kamp met de omliggende dorpen stond onder de bevelen van den kommanderenden generaal van het legerkorps, die, zooals reeds gezegd is, te Dusseldorf resideerde. Zijn plaatsvervanger in het kamp, was de generaal *du jour*, die aldaar aanwezig moest zijn. Deze laatste ontving alleen bevelen van den eerstgemelden. Aan den generaal *du jour* was een vaste adjudant tot onmiddellijke hulp toegevoegd, die eigenlijk de betrekking van kamp-majoor ver-

(1) Per tent.

fulde en permanent op zijnen post bleef. Voor het opzigt over de gekampeerde troepen en kamp-etablissemten, moest de van ieder regiment daartoe gekommandeerde hoofd-officier *du jour* zorgen, en met hen de ronde-officieren. Een ingenieur-kapitein was belast met het opzigt over het kamp-materiëel. Voor het kamp-depôt was een ander ingenieur-kapitein gedesigneerd. De verpleging werd in het algemeen door een intendantuur-raad beheerd, terwijl de politie door een majoor der gendarmerie, welke 30 land-gensdarmen onder zich had, werd gehandhaafd. Het kruidmagazijn en de veldpost waren beide in het dorp Grimlingshausen, onder directie van een luitenant der artillerie en een postbeampte gesteld. Alle rapporten van deze dienstkaken werden aan den generaal *du jour* gerigt, doch men had — een navolgenswaardig voorbeeld — de meeste eenvoudigheid bij alle schrijverijen ingevoerd.

De kampwachten bestonden uit: een officier, twee onder-officieren, een tamboer of speelman (aldus genoemd omdat de hoornblazers gelijktijdig pijpers zijn), twee Gefreiten en twee en twintig man. Deze wachten stelden de navolgende posten uit:

Een dubbelpost ter rechter hand, voor	} Op gelijke hoogte van de wachten.
het midden van het 1 ^{ste} bataillon.	
Een idem ter linker hand van het midden van het 3 ^{de} bataillon.	
Een enkelen post voor het geweer.	
Een » » » » vaandel.	
Een » » » » den regiments-chef.	

De centrum-wacht was zes man sterker, om de dubbelposten voor de tent des kommanderenden generaa's en der beide daar geplaatste allarm-kanonnen, te geven. Vier bedieningsmanschappen voor de beide kanons, werden geleverd door het detachement artillerie, te Grimlingshausen gestationneerd.

De brandwachten bestonden van ieder regiment, uit één onder-officier, een speelman, een Gefreite en zestien man, welke vijf posten uitzette. De beide flankwachten van het geheele kamp, werden bezet door een onder-officier, een speelman, een Gefreite en dertien man, welke ieder één' dubbelen en één' enkelen post plaatsten.

Al de posten werden zoodanig rondom het geheele kamp geplaatst, dat zij nagenoeg met elkander in verbinding waren. Overigens werden er nog voorposten in de omliggende dorpen gedetacheerd tot het onderhouden der politie. Kort na het inrukken der exercerende troepen, trok de wacht-parade op; op rustdagen had dit te negen uren des morgens plaats; — en hiermede laat ik de kampzaken mede inrukken.

Deze hier bijeengebragte bijzonderheden, heb ik, bij achtereenvolgende bezoeken van het kamp, opgenomen en bijeenverzameld; bij mijn eerst bezoek toch, werd mijne nieuwsgierigheid te veel op het *ensemble* gelokt.

In het kamp was ons reeds berigt dat de troepen regiments-oefeningen deden, waarvoor eene zekere terreinruimte aan elk regiment was aangewezen. De digte stofwolken, welke over de uitgebreide vlakke zweefden, omhulden het geheel, zoodat wij op goed geluk af, ons naar de plaats begaven waar wij het standpunt van den bevelvoerende divisie-generaal, von MONSTERBERG, vermoedden, om bij hem alvorens onze opwachting te maken. De manoeuvre van een linie-regiment hield ons echter eenige minuten staande; het was eene verandering van directie in geslotene kolonne, welke met onbegrijpelijk veel tact en zeer snel, zonder golvingen of zonder te veel terrein te doorloopen, werd uitgevoerd. Tot twee keeren werd deze moeilijke manoeuvre, en daarna nog twee malen met regiments-massa's, met eenen zeer goeden uitslag herhaald. Het terrein werd telkens snel doorloopen, en den kenner werd het duidelijk, dat men zeer veel met geslotene massa's moest manoeuvreren, om er eene zoodanige tact in te brengen. Alles werd kalm en rustig uitgevoerd; men hoorde geen geschreeuw of luide correctiën, noch detail-kommando's. Het landwehr-regiment, tot deze brigade behoorende, oefende zich op gelijke wijze, op eenigen afstand; dit lokte ons uit tot het maken van eene vergelijking. Het is waar, dat wij al dadelijk luidere correctiën hoorden, en meer weifeling bij de mindere officieren opmerkten, voorts eene grootere golving in den schuinsregtschen marsch van het midden en den staart der kolonne. Het was echter de eerste keer dat dit landwehr-regiment, dat slechts vier dagen in het kamp bijeen was, regiments-evolutiën verrigtte, en dit vernomen hebbende, bragten wij eene oprechte hulde van bewondering toe aan deze burgersoldaten. De handgrepen met het geweer die wij zagen verrigten, waren zoovele getuigen voor het grondig onderwijs dat zij bij hun twee- en driejarig voortdurend verblijf onder de wapenen hadden genoten, en evenzoo voor de moeite en de zorgen die besteed waren, om dat onderwijs zooveel mogelijk te onderhouden. De kommando's schenen ons zeer kort en eenvoudig toe. De deplloijementen die wij uit de geslotene kolonne zagen maken, vorderden meer tijd dan bij ons; zoo kwam het mij voor 't minst voor; welligt moest dit toegeschreven worden aan het wat al te treuzelig afbakenen der lijn van bataille. De rigtingen zelve geschieden echter zeer snel en voorbeeldig goed. De stilstand en de houding dezer

landwehrmannen was uitmuntend: in een woord, een infanterist van den ouden stempel, zou ook dit laatste van harte toegejuicht hebben. De eerste en laatste schrede vóór en na iedere beweging, op de kommando's van *marsch* en *halt!* werden, zoo het mij voorkwam, stampend gegeven. Later verklaarde men mij het nut dezer oude gewoonte; namelijk dat de man, door de verplichting om dit te doen, steeds in gespannen aandacht bleef op de kommando's van *marsch* en *halt!* iets dat het *ensemble* sterk bevorderde. Dit alles beviel ons wél; evenwel moesten wij, zonder nationale vooringenomenheid en met overtuiging bekennen, dat wij nog niets gezien hadden, wat de manoeuvreer-tact, vooral die onzer keur-bataillons, overtrof. Ik miste daarenboven dat levendige karakter, in het grootst mogelijke *ensemble*, dat ik enkele malen bij ons grenadier-regiment, en zoo dikwerf bij het 2de bataillon jagers, als het door den majoor MADIOL (thans kolonel) gedrield werd, bewonderd heb.

Het verwonderde mij eenigzins, dat ik dien morgen, en ook later bij de voorbereidende regiments-, brigade- en divisie-oefening, zooveel in geslotene massa's zag evolutionneren, en dat men zich tot de minst ingewikkelde taktische vormen bepaalde, terwijl ik zelden of niet zoogenaamde schoolmanoeuvres heb zien uitvoeren. Dit toch was juist het tegenovergestelde van de voormalige Pruisische infanterie-tactiek, die eenmaal door het geheele militaire Europa gehuldigd en aangenomen was. Vele malen heb ik daarover met de oude en ook met jongere officieren geredekaveld, vooral omdat het mijne aandacht trof, dat men de, slechts voor weinige dagen onder de wapens getredene landwehr-troepen, zoo in 't oogvallend met massa's liet manoeuvreren. Voor mijzelf had ik gedacht, dat de aanstaande groote manoeuvres met de beide legerkorpsen, als van zelve het manoeuvreren met massa's noodzakelijk zoude maken, en dat men, uit dien hoofde, het er op toegelegd had, om zich daarin te volmaken. Ik geloof ook, dat deze beweegreden niet geheel buiten overweging gebleven is; en ofschoon al de officieren, waarmede ik kennis gemaakt heb, mij voortdurend zijn blijven verzekeren, dat alles zijnen gewonen loop gehouden had, hebben zij desniettemin het zeer natuurlijk vermoeden niet bij mij kunnen wegnemen, dat men zich meer dan gewoon en langduriger tot het groote militaire schouwspel had voorbereid, dat dit jaar zoovele vorsten, en zoovele vreemde militairen van hoogen rang naar de middel-Rijnoevers zou lokken. Dit vloede zóó natuurlijk voort uit den aard der zaak en uit de militaire emulatie, die wel overal bestaat, en daarenboven uit het gevoel van superioriteit, dat bij het

Pruisische militaire wezen, altijd bestaan heeft en blijkbaar nog bestaat, dat ik het voor eene beleediging zoude houden, ingeval een vreemd beoordeelaar dit niet op den voorgrond stelde.

Bij eene langere en grondigere studie van het Pruisische weêrstelsel, kwam mij echter het hooge aanzien der massa-stellingen en bewegingen in de Pruisische taktiek, zeer natuurlijk en eenigzins als een gevolg der noodzakelijkheid voor. De door de Pruisen zoogenaamde korte diensttijd der dienstplichtigen, en de groote kracht van het Pruisische leger, namelijk de landwehr, maken dat zij altijd jeugdige soldaten en gewapende burgers, die reeds andere dan geheel soldaten-neigingen in het burgerlijk en maatschappelijk leven hebben opgedaan, voor den vijand zullen brengen. Zoo nu de eersten goed geëncadreerd zijn, en onder deugdelijke krijgskundige leiding staan, is dit toch op verre na niet altijd het geval met de landwehr, waarbij slechts eenige betrekkingen der militaire hiërarchie, door officieren uit de linie vervuld worden (1). De behoefte om de jonge soldaten en de landwehr, alzo, om zoo te spreken in de hand te hebben, en vooral voor de laatsten, om de inwerking van het vaste linie-kader zoo volkomen mogelijk te maken, moest derhalve wél tot het veelvuldig gebruik der massa's leiden. Daarenboven staat dit alles vrij goed met de nieuwe begrippen over de oorlogsvoering in verband; indien namelijk de vorderingen, die men sedert eenige jaren gemaakt heeft in de verbetering der kleine vuurwapenen en in derzelve gebruik, niet weder op hare beurt, den ver-

(1) Uit mijne vroegere schets: *Over den aard, de samenstelling en de bijzonderheden van het Pruisische Krijgswezen* (zie 7de deel, bladz. 89 en volgende) weet men reeds, dat het bezoldigde of linie-kader van een bataillon landwehr bestaat uit:

Een kommandant (majoor).

- » adjudant en comptable (*Rechnungsführer*).
- » bataillons-chirurgijn.
- » staf-tamboer.
- » schrijver.
- » geweermaker.
- » Feldwebel (sergeant-majoor).
- » capitaine d'armes (bij de kavallerie en artillerie kwartiermeester genoemd).

Drie Gefreiten.

En bij elk eskadron kavallerie:

Een officier.

- » wachtmeester (opper-wachtmeester).
- » Drie Gefreiten.

De regimenten landwehr worden insgelijks door linie-hoofdofficieren gekommandeerd, welke betrekking echter in vreedstijd, zoo het mij is voorgekomen, weinig of niet vervuld is, doch in oorlogstijd moet benoemd worden.

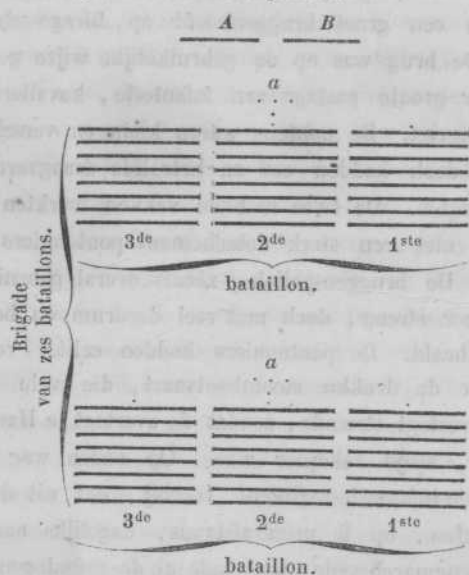
} onder de bevelen van
den bataillons-kommandant.

moedelijken grooteren invloed van de artillerie, eenigzins temperen, en voor het infanterievuur eene ruimere baan openen.

Wij hadden ons vrij lang bij het landwehr-regiment opgehouden, en daar de exercitiën ten einde liepen, spoedden wij ons om ons compliment af te leggen bij den generaal von MONSTERBERG, waarmede wij reeds aan 's Prinsen tafel kennis hadden gemaakt.

Wij werden met militaire deftigheid en ernst ontvangen, terwijl de generaal de beleefdheid had, ons te verzoeken nevens hem plaats te nemen, daar hij de regimenten zijner divisie in regiments-kolonne voor zich zoude doen defileren.

De bedoelde taktische vorm is, zoo ik wèl heb, van de Russen overgenomen. De brigade van twee regimenten of zes bataillons, vormt daarbij een geheel, dat door de onderstaande figuur wordt voorgesteld:

De tamboers, pijpers (hoornblazers tevens) en de muzijk-korpsen der beide regimenten, worden vereenigd en marcheren vóór het 1ste regiment. De muzijk komt links (in A) van de tamboers (in B), en onderling gerigt, 100 passen voor het 1ste regiment. Het regiment is bataillongewijze, met den regter vleugel aan het hoofd, in zeer geslotene pelotons-kolonne geformeerd. De drie bataillons zijn aan elkander gesloten. Op den regter en linker vleugel van al de pelotons marcheren officieren. De vaandels (a) marcheren neven elkander, voor het midden van elk regiment, op acht passen voor het voorste peloton, daarachter de regiments-, en daarachter, voor het midden van elke bataillong-kolonne, de bataillong-kommandanten. De afstand tusschen de beide regimenten bedraagt 100, die tusschen twee brigaden 150 passen. De maat van den defileerpas is 108 in de minuut.

Wij zagen te voren de stelling der beide brigaden, en eene vrij ver gedrevene zorg nemen voor de evenwijdige en goed gerigte stelling der pelotons. Met de meest mogelijke oplettendheid wordt acht gegeven, dat de rotten, over de geheele diepte der bataillong-kolonnen, elkander dekken. Eindelijk zetteden de troepen zich in beweging en defileerden met veel tact voorbij ons; de oogen en de hoofden van al de defilerenden waren gelijkmatig regts gedraaid, en men kon het den landwehr-mannen aanzien, dat zij moeite deden om den generaal fier en stout aan te zien; het was een schoon en krachtig personeel.

Na den afmarsch reden wij spoedig naar het kamp terug, om het inrukken te zien, dat, zoo wij hoorden, gelijkvormig geschiedde. De beide brigaden marcheerden naar de allarmplaats; elk bataillon marcheerde zóólang door, tot het midden voor zijne straat stond; daarna werd er gelijktijdig links in bataille, front naar het kamp gemaakt, de bataillong naauwkeurig gerigt. De bataillong-kommandanten deelden nu hunne en des regiments-kommandants opmerkingen over de gedane exercitie mede. Vervolgens werden de kompagnies-kommandanten geroepen en orders uitgedeeld. Daarna marcheerden de kompagnien uit de flank af, en maakten op hare beurt in de straat weder front, voor het midden, d. i. voor de kapiteins-tent. Nu deelde de kapitein zijne opmerkingen en bevelen uit, waarna de kompagnien in korporaalschappen (escouades) afbraken, en zich ter hoogte van de geweerman-tels begaven, alwaar de poetslappen voor den dag gehaald en de geweren van stof gezuiverd en afgewreven werden. Eenige geweren, die ik van nabij zag, gaven mij juist geen zeer hoog denkbeeld van groote zorg voor uiterlijke zindelijkheid en fraaiheid. Het gedurig poetsen der loopen en beslagdeelen hield men voor schadelijk. De sloten hadden echter eene goede harmonische werking. De verandering van het steen- tot percussie-slot, had plaats gehad door het solderen van den schoorsteen tegen den loop, ter hoogte van het zundgat, zoodat de vuurstraal van het slagkruid eenen scherpen hoek zou hebben moeten maken ter ontsteking der lading, indien de Pruissische geweren de zundgaten hadden als die van onze geweren. De officier welke mij eenige geweren liet bezigtigen, verzekerde mij echter, dat de kegelvormige zundgaten, bij de verandering der sloten, waren behouden, zoodat er, bij het instorten en aanzetten der lading (met den cilindervormigen laadstok, die het laadstok-draaijen overbodig maakt) altijd eenig kruid in het komvormig gedeelte van het schoorsteentje liep, waardoor de ontsteking der lading door het slagkruid, regtstandig plaats had.

Het kwam mij voor, dat de gesoldeerde schoorsteenen daardoor veel te lijden zouden hebben, vooral wanneer de zundgaten in den loop zich door het gebruik verwijden, iets dat bij de kegelvormige zundgaten, uit zeer natuurlijke oorzaken, ligtelijk kan plaats hebben. Immers, de werking van het kruidgas moet daardoor even sterk wezen in den schoorsteen als tegen de wanden van het achtereinde der looppen. De schoorsteentjes waren echter, volgens het zeggen van dien officier, met nokjes of zwaluwstaartjes in den loop gesloten en alzoo bij de soldering stevig bevestigd; daarenboven waren de aldus veranderde geweren *à outrance* beproefd. Ik gaf aan onze percussie-iarigting de voorkeur. Middelerwijl wij ons daarmede hadden bezig gehouden, was het inrukken afgeloopen. Ruim 32 minuten had het inrukken geduurd, en ik moest bekennen, dat alles met de uiterste militaire orde geschiedde, doch, in mijne oogen, met wat te veel ceremonieel, na de vermoeijende oefeningen in de reeds brandende zon en met de door stof gekwelde soldaten. Eene policie-verordening, die ik het meeste regt liet wedervaren, was, dat geen soldaat zich naar de pompen of drinkbakken mogt begeven, dan een uur na de exercitie of na het inrukken. Deze verordening werkte heilzaam op de gezondheid, dewijl men op den eersten dag reeds enkele slagtoffers van plotselinge verkoeling geteld had. Om het voortdurend opwellen der putten te bevorderen en te beletten dat er troebel water gepompt werd, waren er bepaalde uren aangewezen, dat er van de pompen gebruik mogt worden gemaakt, en dan nog alleen corvee's-gewijze.

Terwijl men ons deze en gene bijzonderheden in eene der bataillons-straten mededeelde, kwam de bataillons-kommandant naar ons toe, en noodigde ons allerbeleefd in zijne tent, om eenige verfrissingen te gebruiken. De welopgevoedde en uiterst beleefde man bood ons zijne diensten aan, doch daar wij ontwaarden, dat hij-zelf naar eenige verademing en verfrissing van stof, enz., moest verlangen, bedankten wij. Bij het afscheid nemen vernamen wij dat hij een Baron FORSTNER VON DAMBENOIJ, en neef van onzen hooggeschatten luit.-kolonel FORSTNER van den generalen staf, was. Deze nieuwe kennismaking verschaftte ons een dubbel genoegen, en een kwartier uur later, nog een aangenaam onderhoud in de groote zaal van KÜRDEN.

In genoemde zaal vonden wij, over de geheele lengte, twee evenwijdig loopende tafels gedekt, voor 400 officieren die daar dagelijks spijsden. Het was wel de grootste en breedste zaal die ik immer gezien had. De kap, die door een katoenen zoldering of plafon, voor het oog verborgen was,

moest een kunststuk van constructie zijn. De moeite die ik heb aangewend om er eene schets van te bekomen, werd, helaas! niet beloond.

Middelerwijl wij onze paarden eenige rust en voeder in de groote stallen gunden, namen wij nog eenige bijzonderheden van het kamp op, dat nu bevolkt en vol leven en beweging was. Een zeer geanimeerd tafereel zagen wij voor ons; niets dan blaauwe buizen (jakken) en roode kragen, in een woord, de kampstraten wemelden van soldaten. Zoo moet het er in Rome uitgezien hebben vóór den Sabijn-schen maagdenroof, want waar wij ook heen zagen in de straten van het kamp, geen vrouwelijk wezen konden wij ontdekken.

In het teruggaan gingen wij bij Grimlingshausen, over de 1400 voeten lange pontonbrug, zamengesteld uit 128 pontons, en een groot bruggenhoofd op Birago-schragen gebouwd. De brug was op de gebruikelijke wijze gelegd, en voor de groote passage van infanterie, kavallerie en artillerie ingerigt. De pontons waren klein en verschilden van vorm, doch hadden een en hetzelfde draagvermogen en boordhoogten. De twee mobiele vakken werkten snel. Een majoor met een sterk detachement pontonniers, had het opzigt. De bruggen-policie, zooals overal gebruikelijk is, werd zeer streng, doch met veel decorum en beleefdheid gehandhaafd. De pontonniers hadden echter veel te werken door de drukke stoombootvaart, die vele malen daags den overtocht stremde, zoodat de overtocht te Ham met de gierpont, altijd zekerder was. Op onzen weg reden wij een linie-infanterie-regiment voorbij, dat uit deszelfs kantonnementen, op 2 uren afstands, dagelijks naar het kamp en terugmarcheerde, ten einde al de oefeningen mede te maken. De manschappen leden veel door de sterke hitte en de stof; zij marcheerden echter met inspanning en vrij goed bijeen. Het opmerkelijke zware ledergoed met de breede borstriemen, en daarover den opgerolden mantel, trok bijzonder onze aandacht, dewijl het ons voorkwam, dat menige nog jeugdige onvolwassen borst, daaronder voor altijd moest geknakt worden. De ransels waren echter slechts van hun geraamte of ledig kastje voorzien. Het was ook bij deze gelegenheid, dat ik te weten kwam, dat de geheele Pruisische infanterie sabels draagt.

Ten twee ure stegen wij aan ons hôtel af. Een weinig later vonden wij aan tafel onze nu reeds oude bekenden, en op nieuw een zeer aangenaam en leerrijk onderhoud. Op eenigen afstand van ons, deed men ons opmerken een jong 1sten luitenant van het 8ste regiment hussaren. Het was de

Erfprins van LIPPE-SCHAUENBURG, aan wien wij ons lieten voorstellen. Hoewel deelgenoot aan de regiments-tafel, gaf zijne doorluchtigheid, uit gastronomische neiging, veelal de voorkeur aan de keuken van het hôtel Breitenbach. — De Prins scheen verstandig genoeg, om te begrijpen dat hij hussaren-luitenant, en geen Erfprins moest wezen aan de publieke tafel, en had de naïviteit om ons een compliment te maken over eene zeer schoone Hollandsche dame (uit Haarlem) die met haar echtgenoot en familie aanzat. Allen beëamden wij zijn' goeden smaak, doch moesten hem bekenen, dat dit eene schoone parel was onder de vele juwelen van vrouwelijk schoon, die op onzen vaderlandschen bodem flonkeren. Man, vrouw en kinderen vormden gezamenlijk eenen fraaijen krans, waarop wij ons, uit echt nationalen zin, verhoovaardigden: de prins scheen uitgelokt het land te gaan zien, waar zulke schoone bloemen prijken. Een Hannoversch artillerie-officier, welke tijdelijk aan Z. D. geattacheerd was, de 1ste luitenant von STOLSENBERG, stelde zich aan ons voor. Het was een jong, zeer kundig en beschaafd man, die mij later eenige mededeelingen deed over verschillende Noord-Duitsche artilleriën.

Onze collega V. M. was dien morgen, even als de vorige dagen, bij de oefening der landwehr- en linie-kavallerie geweest, welke in de nabijheid van Dusseldorf gehouden werden. Zijne mededeelingen wekten mijn verlangen op, om zoo spoedig mogelijk eene excursie naar die zijde te doen, 't welk ik dan ook den volgenden dag bewerkstelligde, en waarvan ik de bijzonderheden in een' mijner volgende brieven zal bijeenbrengen met andere opmerkingen over de kavallerie, om vooraf nog eenige aantekeningen over het wapen der infanterie af te handelen.

Ten vijf ure stapte ik met een' mijner collega's weder naar de detail-exercitiën van het garde-landwehr-bataillon, om eene vergelijking te maken opzigtelijk eenige bijzonderheden, welke men ons over de instructie der jonge soldaten had medegedeeld, ten einde daarover dienzelfden namiddag, op een *rendez-vous* met den kolonel von UTENHOVEN, onze denkbeelden meer bepaald te vestigen. Het maken van dussdanige vergelijkingen, en het confronteren der denkbeelden en opiniën van de subalterne en hoofd-officieren, was in de gegevene omstandigheden voor ons noodzakelijk. Het dadelijk bepalen van eene opinie over het een of ander onderwerp van onderzoek, had mij reeds genoodzaakt eenige aantekeningen te wijzigen, zoodat ik, en ook mijne collega's, tot regel aannamen, stelselmatiger de tallooze te overwegen punten, na te gaan, en ze dan rubrieksgewijze uit te werken.

Het was mij dien namiddag vooral te doen geweest, om de aanvulling en de betrekking der Pruisische subalterne officieren der infanterie van meer nabij te leeren kennen, ten einde de leemten aan te vullen die deswege in mijne vroegere schets van het Pruisische krijgswezen mogten bestaan, om zodoende tot een samenhangend geheel der organisatie van het Pruisische leger te komen. De berigten die wij daaromtrent inzamelden, en die door de voor ons onschatbare kennismaking met den 1sten luitenant divisie-adjutant (thans bij den generalen staf gedetacheerd) von FRANSECKY II, werden aangevuld, waren zeer belangrijk. Voorloopig deel ik desaangaande het volgende mede:

De officieren worden getrokken uit de op bevordering dienende vrijwilligers en uit de kadetten-school te Berlijn.

De op bevordering dienende vrijwilligers moeten 17 jaren oud zijn. Zij moeten vóór hunne indiensttreding, bij de school van de divisie waarbij zij wenschen te dienen, een examen afleggen, en daarin bewijzen geven, dat zij de wetenschappelijke kennis bezitten welke men van een Portépee-vaandrig vergt. Hij, die niet voldoet, kan niet intreden, en degeen welke in twee zoodanige, met tusschenpoozing van 3, 6 of ten langste 12 maanden, gehoudene examens niet voldoet, kan niet als op bevordering dienend vrijwilliger worden aangenomen. Valt het examen ten genoegen der commissie uit, dan kan de vrijwilliger na drie maanden diensttijd, indien hij namelijk goed praktisch geoefend is, tot Portépee-fahnrich bevorderd worden. Van dat oogenblik af, beschouwen de officieren van het regiment hem als een toekomstig kameraad, en dan ook wordt hij oplettend door allen gadegeslagen, om zijn karakter, zijne zienswijze en intellectuele ontwikkeling van meer nabij te leeren kennen, dewijl deze kennis eenen bijzonderen invloed op zijne toekomst moet hebben. Gevoelt hij zich nu sterk genoeg, om aan het officiers-examen, voor de vaste examen-commissie, te Berlijn gevestigd, te kunnen voldoen, dan meldt hij zich aan ter verkrijging van een zoogenaamd *Wahlprotocol* zijner toekomstige kameraden. Dit *Wahlprotocol* is niets anders dan een getuigschrift, 't welk door al de luitenants van het regiment moet ondertekend wezen, en waarbij zij eenparig verklaren, dat de belanghebbende in hunne oogenwaardig is, om den officiers-rang te bekomen, en waardig om als hunnen kameraad te worden opgenomen. Zonder dit eenstemmig getuigenis mede te brengen, kan hij niet voor de examen-commissie verschijnen, aangezien zij, al ware het dat hij een uitstekend examen had afgelegd, zonder dat stuk, hem geen certificaat van voldaan te hebben,

zoude mogen afgeven. Den officieren staat het vrij hun gevoelen onbepaald en individueel in dat protocol te doen kennen, 't welk daarenboven door den compagnie's- en bataillons-kommandant voor gezien en ter bevestiging moet geteekend worden.

Heeft de belanghebbende een gunstig Wahlprotocol bekomen en een goed en voldoende examen afgelegd, dan moet hij daarvan een certificaat bij zijn' regiments-chef overleveren. Zoodra er dan eene vacature bij het regiment ontstaat, en hij zoodoende tot bevordering van tweeden luitenant kan voorgedragen worden, moet die voordragt steunen op een getuigschrift, waarin nu al de kapiteins verklaren dat de kandidaat daartoe waardig is; ook dit getuigenis moet eenstemmig en zonder het minste voorbehoud gegeven zijn, welk stuk even gunstig moet bevestigd, en door de naamteekening van al de hoofd-officieren en den kommandant des regiments bekrachtigd zijn. Zonder deze formaliteit, of zonder algemeene goedkeuring, kan geen voordragt worden gedaan. De opgemaakte voordragt, vergezeld van het 2de Wahlprotocol, gaat vervolgens, door tusschenkomst van de hogere autoriteiten, aan den Minister en komt onder de oogen des Konings. Dezelfde formaliteiten hebben bij de bevordering der vrijwilligers bij de kavallerie plaats. De regiments-kommandant is echter geenszins verplicht, om ieder jongman die zich bij hem aanmeldt om als vrijwilliger te dienen, aan te nemen en tot het gevorderde examen toe te laten. Hij is in de eerste plaats gebonden door den regel, dat hij niet meer jonge lieden de baan voor den officiersrang opent, dan naar de vermoedelijke of gewone behoefte. Ten anderen is zijne keuze der sujetten niet gebonden, dan door de overweging, dat hij te zorgen heeft dat de kandidaten eenmaal, zonder stoornis van familie-aangelegenheden, rang kunnen nemen onder het korps officieren. De keuze der jonge lieden hangt alzoo geheel van den regiments-kommandant en van zijn doorzicht af, waarvoor hij alleen aan den Koning verantwoordelijk is.

De officieren welke uit de kadettenschool te Berlijn voortkomen, staan reeds van zelf onder een bepaald opzicht. Velen, zoo niet de meesten, hebben reeds vroeger een of meer voorbereidingsscholen, zooals er zijn te Potsdam, Culm, Bensburg en Wahlstadt bezocht, waardoor zij van hunne vroegste jeugd af zijn gadeslagen. Ook deze jonge lieden moeten dergelijke Wahlprotocollen kunnen overleggen van het militair personeel dier scholen.

Na deze bijzonderheden, die niet algemeen bekend zijn, zal het u niet vreemd meer toeschijnen, wanneer men zoo veel goeds vertelt van het *esprit de corps*, dat men onder

de officieren van de regimenten opmerkt. De band die hen tezamen bindt, is krachtig door onderlinge achting, vertrouwen en ware kameraadschap. De eer van het regiment en van het korps officieren is eene aangeboden coquette, die men, trouwens, hier en daar, vooral voor de oogen van den vreemden onderzoeker, misschien met wat te veel besef van eigenwaarde het hof maakt. Intusschen leidt dit alles tot behartigingswaardige uitkomsten, terwijl de Staat in het algemeen en de dienst des Konings in 't bijzonder, onberekenbare voordeelen trekken uit dezen zoo geheel vrijzinnigen maatregel.

Men moest mij al de kabinetsverordeningen voorleggen, en de inrigting der Wahlprotocollen laten zien, vóór dat ik mij geheel aan de zekerheid kon overgeven, dat in het monarchale Pruisen dergelijke liberale beginselen heerschten, ten opzichte van de aanvulling van het officiers-kader. Vele door mij tot dien tijd toe gemaakte opmerkingen en verschijnselen, kwamen eerst toen in helderder licht voor mijnen geest, en hoezeer ik dan ook, door opvoeding en overtuiging, als staatsburger grondwettig gezind ben, kon ik als soldaat, niet nalaten de door mij hooggeschatte vreemde krijgsmakkers, welke voor mij dat licht hadden doen opgaan, van harte toe te wenschen, dat zij, als soldaten, nog lang mogten bewaard blijven van en behoed worden tegen de voordeelen, prerogatieven en liberaliteiten van eenen constitutionneelen regeringsvorm. Had ik destijds (een tusschentijd van nog geen jaar) geweten, wat wij nu, in dat opzicht, geleerd hebben, dan had ik welligt mijnen wensch nog sprekender geformuleerd. Voor mij-zelf heb ik veel nut getrokken uit alles wat ik over dit onderwerp gezegd heb, omdat ik mij, gedurende mijn verblijf aan den Rijn, veel moeite gegeven heb om den invloed te kennen dezer aanvullingswijze, bij infanterie en kavallerie (over die der artillerie zal ik later spreken). En hoewel ik nu reeds dadelijk vooronderstelde, dat die invloed zeer gunstig moest zijn, was het mij toch aangenaam, het zoo volkomen bevestigd te vinden. Enkele regimenten stonden met opzicht tot eene scherpe en oordeelkundige keuze der jonge officieren boven andere aangeteekend; ook naar die mate was het *esprit de corps* dáár van een zuiverder gehalte.

Eene opmerking, die ieder met mij zou gemaakt hebben, gaf aanleiding tot eene nadere ontwikkeling dezer quæstie; ze was namelijk deze, dat deze vrij onbepaalde magt van den regiments-kommandant, om de zich aanbiedende jonge lieden al of niet tot het intrrede-examen toe te laten, welligt aanleiding kon geven tot stuitende partijdigheid. Misschien

ook moest daarin de reden gezocht worden, dat verreweg het grootste getal Pruisische infanterie- en kavallerie-officieren van adellijke geboorte zijn, terwijl zoodoende den weg tot het officierskorps meer en meer moest gesloten worden voor de jongelingen van burgerlijke afkomst.

Men gaf mij dan ook, in zekeren zin, toe, dat de invloed des regiments-chefs op de aanvulling van het officiers-kader groot was; doch dit was juist een groot voordeel, dewijl men moest aannemen, dat geene andere autoriteit zóóveel belang heeft, om, ook voor de toekomst, te kunnen zorgen voor het zuiver houden van den korpsgeest dan juist hij. Zijne verantwoordelijkheid jegens den Koning, deed hem overigens al het mogelijke doen om met doorzicht te handelen, en wel zoodanig dat hij zijn gedrag volledig konde motiveren. Men deed mij ook opmerken, dat, aangezien de officiers-kinderen in Pruisen altijd de eerste aanspraak hebben, zoowel voor de opneming in de voorbereidings- en kadetten-scholen, als bij de aanneming der vrijwilligers, en daar ook werkelijk voorgegaan, de onbeperkte magt van den chef ook allerheylzaamst konde werken voor de kinderen der officieren van zijn of van andere regimenten. Voor het voldoen aan het gevorderde examen, moesten natuurlijk de ouders zorgen.

De voorregten welke aan de officierskinderen zijn toegekend, mogen door de zoogenaamde liberale beginselen als stuitend uitgekreten worden, maar hier noemde men ze billijk, regtvaardig, vaderlijk zorgend, en daarop zeide ik volmondig Amen.

Die voorregten maakten geen onderscheid tusschen adellijken en burgerlijken; officierskind te zijn was voldoende. Dat er meer adellijke dan burgerlijke officieren bij de infanterie, kavallerie, enz. waren, was een zeer natuurlijk gevolg van de voorregten die de officiers-kinderen genoten. Immers het Pruisische officierskorps was in vroegere dagen, en zelfs nog in de jaren 1808—1810, bijna uitsluitend uit adellijken zamengesteld; de gebeurtenissen van 1812—1815, hadden de militaire dienst en de hoop op bevordering wel voor alle Pruisische staatsburgers geopend, doch de adel had zich ten allen tijde, meer dan de burger, geheel aan de wapendienst gewijd, en hoezeer de Koning geen verschil maakte en aan ware verdiensten den toegang tot de hoogste waardigheden vrijliet, bleef niet te min, uit de vroegere verhouding, het getal adellijke officieren verreweg het sterkste. Wat was nu natuurlijker, dan dat ook de kinderen dezer officieren in grooter getale in dienst traden! De bewering dat de Pruisische officier van adel moest zijn, was echter, naar men mij zeide, geheel valsch, aangezien

er bij het wapen der infanterie op dien oogenblik ongeveer 30 burgerlijke op de 100 adellijke officieren waren (1). Bij de kavallerie was de verhouding geringer, terwijl bij het artillerie- en genie-officierskorps de verhouding juist omgekeerd was, zoodat men dan ongeveer 30 adellijke op de 100 burgerlijke officieren rekende. Het was deze laatste verhouding, welke het overtuigendste den invloed bewees, welke de voorregten aan de officiers-kinderen toegekend, op het hierboven gestaafde uitoefende; dewijl het ieder toch bekend was, dat tijdens de regering van FREDERIK II, er vooroordeelen omtrent de laatstgenoemde wapenkorpsen bestonden, die de adellijken (gepaard met de noodzakelijkheid der studie) terughielden daarbij dienst te nemen. Deze vooroordeelen waren welligt nog niet geheel uitgeroeid.

Nopens de aanvulling van het officiers-kader bij de landwehr, vernam ik gelijktijdig vele mij nog onbekende zaken. Ik zal ze echter thans terughouden, aangezien ze geschikter zullen passen onder de meer speciale mededeelingen over de organisatie der Pruisische volkswapening.

Vermoeid naar lichaam en geest, wandelde ik naar mijn hôtél, dankbaar voor het genotene, doch stil hopen de dien nacht bewaard te blijven voor luid filosoferende burenen. In de vestibule komende, stapte voor mij uit een aardig figuurtje, dat mij deed denken aan de dwaasheid van enkele ouders, om de kleine kinderen als mannen te kleeden, en zelfs de extravagante aanmatigingen van sommige mode-monarchen te doen volgen. Mijn stille wegwijzer naar de eetzaal had de grootte van een' zesjarigen, goed uit de kluiten gegroeiden jongen, in zwart fluwelen *paletot-sac*, met honderde knopen, en in grijzen pantalon gekleed, met lang blond haar, dat hem den hals en de bovenschouders bedekte, en daarover een hoed met breeden rand en suikerbroodvormigen bol; een vrij zware wandelstok volmaakte het effect zoekend *tenue d'artiste*. — Lieve hemel — dacht ik — moet dat mannetje ook al *artist* wezen, omdat hij welligt reeds neuzen en ooren geteekend heeft! — Bij het openen der

(1) In een zeer belangrijk vertoog, medegedeeld in eenige nummers van de *Allgemeine Militär-Zeitung* van de maand Augustus l.l., wordt die adel-quaestie in het helderste licht gesteld. Daarin wordt o. a. gezegd, dat er onder de 400 jongste 2de luitenants der infanterie, 140 burgerlijke officieren geteld worden, alzoo 35 procent. Verder dat de linie-infanterie in het geheel 3212 officieren telde, waaronder 931 burgerlijke, alzoo 19 proc.; onder de 464 kapiteins der infanterie, 214 burgerlijke, dus bijna de helft; onder de 288 hoofd-officieren, 118 burgerlijke, d. i. 40 proc.; en eindelijk onder de 40 regiments-chefs, 7 burgerlijke. In het leger van 1806 daarentegen dienden er slechts 203 burgerlijke onder het getal van 4727 adellijke officieren, alzoo nauwelijks $4\frac{1}{2}$ per honderd.

deur betoonde hij mij de wellevendheid, ze vast te houden en mij binnen te laten. Nu viel het licht der lamp op het den mannelijken ouderdom teekenend gelaat. Ware ik bijgeloovig geweest, ik zou teruggedeeind hebben, in de vaste meening van door de schim van onzen algemeen bekenden, sedert lang gestorven SIMON PAAP, binnengeleid te zijn. De kleine man zei mij, met eene vrij zware stem, iets verplichtends, dat mij noopte het gesprek te vervolgen, omdat ik, even als STERNE, « een klein beginsel in mij levendig voel, dat mij neigt om barmhartig te wezen jegens dit arme verschrompelde gedeelte van mijne soort, die noch gestalte, noch kracht genoeg hebben, om in de wereld voort te komen.» — Omtrent dit laatste bedroeg ik mij echter, dewijl ik dadelijk vernam voor mij te zien, den schilder JACOB LEENEN, van wien wij op de tentoonstelling een verdienstelijk stuk (dood wild) hadden opgemerkt. Ik hoorde later, dat hij in dat genre (stilleven) uitmuntte, en voor eenen begaafden natuurschilder bekend stond. Dat hij zeer geestig en fijngevoelend was, merkte ik spoedig op, terwijl hij mij mijne vermoeidheid deed vergeten, door zijn aardig onderhoud. Hij had den ouderdom van 40 jaren bereikt, en was juist 97 Nederlandsche duimen groot. Later zag ik dat onze kennismaking en onze gesprekken over de kunst, hem voor mij hadden ingenomen, daar hij mij bij elke gelegenheid opzocht, om mij zijne vriendschap te bewijzen. Het aanzien waarmede hij door de Pruisische Prinsen bevoorrecht werd, was vrij wat hooger dan op zijne figuur gericht, en zijne reputatie bleef hem steeds in weligen wasdom over het hoofd groeijen. Zijn broeder, iets kleiner van gestalte, en een jaar jonger, stelde hij mij later, op het koninklijke feest in den schouwburg te Koblenz, voor. Deze pigmé was secretaris bij het gemeente-bestuur dier stad: een secretaris die als statuëtte op eenen grooten lessenaar, niet misplaatst zoude zijn geweest. Volgens STERNE, zou ik deze beide mannetjes te rangschikken hebben onder de vierde soort van dwergen, namelijk onder die, welke in een natuurlijke en volmaakten staat, gelijk kleine appelboompjes, van de eerste draden en vezelen van hun bestaan af, nooit bestemd zijn geweest om hooger te groeijen. Gelukkig dat de natuur hier alleen het stoffelijk omhulsel gecondemneerd had klein te blijven, en aan het geestige eenen rijpen wasdom toegestaan. Hoe dikwerf *tourneert* zij niet hare raadsbesluiten tegen ons redelijke wezens! Dat vonden de heeren V. uit Rotterdam en Dordrecht ook, met wie ik gelijktijdig eene mij zeer waarde kennis aanknoopte, en die den kleinen JACOB LEENEN hadden gadegeslagen. Zij hoorden,

even als ik, met belangstelling dat dat kinderhandje zóó krachtig het penseel voerde, en dat naauw omsloten brein, met zóó veel gevoel voor waarheid, de natuur bespiedde en getrouw nabootste.

Had de vroege morgen van dien dag mijnen geest in staatkundige bespiegelingen gevoerd, was hij vervolgens gericht geworden op meer stoffelijke militaire onderwerpen, in den laten avond werd hij tot hoogere beschouwingen opgeleid, door een grootsch voorbeeld van christelijke onderwerping aan de rampspoeden des levens en aan den wil der Voorzienigheid. Dit voorbeeld aanschouwde ik in D^s. V. uit Dordrecht in eigen persoon. In gemoedelijke, doch tevredene stemming lag ik mij ter ruste.

DE STATEN-GENERAAL.

Het lot is geworpen, de strijd gestreden, — het leger heeft andermaal een groot offer moeten brengen aan de ijzeren wet der noodzakelijkheid.

Lang te voren en reeds bij den aanvang der laatst afgeloopene zitting onzer Tweede Kamer, heeft men kunnen berekenen, op welk gedeelte van het huishouden van staat de bezuinigingen voornamelijk zouden drukken. Het verslag der centrale sectie gaf duidelijk te kennen, dat de vertegenwoordiging niet treden wilde in de vertoogen van het hoofdbestuur van oorlog. Uit de antwoorden van dat bestuur vermeende men zelfs te kunnen afleiden, dat er van die zijde twijfel bestond, of deszelfs toelichtende vertoogen wel gelezen of overwogen waren vóór dat het algemeen verslag was opgesteld. Wat niet te lezen was in de dagbladen, dat hoorde men uit de monden der huiswaarts keerende vertegenwoordigers. Daarnaar te rekenen, zou het algemeen verslag slechts eene flauwe, niets beteekenende schets van de ernstige meening der Tweede Kamer geweest zijn, namelijk, om, zonder bedenken, de voorgestelde begrooting te verwerpen, indien de Regering zich niet onderwierp aan de onveranderlijke overtuiging der volksvertegenwoordiging, dat er vele tonnen schats konden en moesten bezuinigd worden.

Van toen af was het niemand meer vreemd, dat de Regering dien weg zoude moeten inslaan, om, in het belang van den Staat, een middenweg te zoeken, en dat belang te stellen boven alle andere overwegingen.

De uitslag van dat alles is aan ieder bekend, wordt door allen diep gevoeld, en zal nog lang zijne naweën doen gevoelen. Het is moeilijk, indien al niet geheel onmogelijk, de diepte te peilen van het ongeluk, dat zoo vele krijgsmak-

kers getroffen heeft. Het zedelijke levensbeginsel van het leger toch, is hevig aangetast, vooral toen de voorgestelde wet op de regterlijke organisatie werd verworpen, en later het budget van oorlog werd aangenomen, dat ruim zeven tonnen schats als spaarpenning op het altaar des vaderlands aanbod, omdat de meerderheid der Staten-Generaal dien spaarpenning vorderde.

Die tegen elkander overstaande opinien, waarbij vijfjarige rustige, en veertig en meer woelige en gevaarlijke dienstjaren gewogen waren, gaf uit den aard der zaak stof tot vergelijking en gewaarwordingen, die het gemoed van den krijgsman te hevig schokten, om snel te kunnen voorbijgaan. Zij zijn ook niet kunnen uitgewischt worden door de treffende redevoeringen, welke in 's lands vergaderzaal over dat onderwerp zijn uitgesproken. Intusschen is het eene onbetwistbare waarheid dat het leger nimmer zóó warm ter sprake gebragt, zóó algemeen op prijs gesteld is. Ware nu het algemeen verslag der centrale sectie, waren de individuele gevoelens van vele leden der Kamer niet bekend geweest, ware men niet overtuigd geworden, dat de kamer meer verlangde dan eene bezuiniging van eenige duizende guldens, te vinden op datgene wat men de weelde van het leger noemde, dan zou men, oppervlakkig oordeelende, uit vele dier redevoeringen kunnen afleiden, dat de kamer zulk een offer niet gewild had. Voor den onpartijdigen opmerker was er echter geen twijfel overgebleven omtrent het waar verlangen der vertegenwoordiging, en dat verlangen was, hoe ingewikkeld dan ook, wel degelijk de grondslag van de uitingen van de meeste leden der vergadering. Het vonnis was trouwens reeds uitgesproken; de slag had, in zedelijken zin, reeds getroffen, en wij, toeschouwers, werden geroepen die hartroerende lijkredenen aan te hooren, en ze als eene opwekkende hoop op betere toekomst, diep in ons hart te griffelen. Als zoodanig waren zij voorzeker voor allen een verzachtende balsem, en vele leden der Staten-Generaal hebben daarvoor bij het leger aanspraak verworven op eene blijvende erkentelijkheid.

Van vele zijden uitgenoodigd, om eenige dier door de *Staats-Courant* medegedeelde verslagen van de uitgesprokene meeningen van sommige sprekers, als vertoogen van blijvende waarde, in onze kolommen op te nemen, voldoen wij te gereeder aan dat verlangen, omdat wij daarmede een dubbel doel kunnen bereiken. Wij zullen de beide redevoeringen van den Edelmogenden Heer VAN DAM VAN ISSELT op den voorgrond stellen; de eerste als zijne meening bevattende over de begrooting zelve, de tweede als eene verdere ontwikkeling van hetgeen hij reeds voorgedragen had en als beantwoording van hetgeen de Edelmogende heer VERWEY-MEJAN gezegd had. Het laatste betoog, even als het eerste, voor de vuist uitge-

sproken, schittert vooral door waarheid en overtuiging. Hij kon dat zoo gevoelen, omdat hij de gewaarwordingen van den soldaat, die voor zijn vaderland den dood trotseert, in de uren des gevaars, had leeren kennen en hoogschatten. Gezegend zij echter het talent, 't welk dat gevoel zóó kon uitdrukken! Zijne woorden zullen voorzeker nimmer uit het geheugen van den dankbaren Nederlandschen krijgsman gewischt worden.

In de vergadering van den 4den October, sprak de heer van Dam van Issell aldus:

« Dat hij, voor wien de geschiedenis van landen en volkeren iets meer is, dan eene bloote opsomming van gebeurtenissen en jaartallen, daarin dikwijls de oplossing vindt van hetgeen anders onverklaarbaar zou zijn. Wanneer men de geschiedenis van het vaderland raadpleegt, dan leert ons die, dat onze krijgsmagt in vroegere jaren niet geheel of grootendeels bestond uit kinderen des lands, maar meestal uit vreemde huurlingen. Men had zich allengs gewend, om de krijgslieden onder de koopmansgoederen te rangschikken, en wanneer er troepen noodig waren, stonden Hun Hoog Mogenden de gelden toe om die te koopen. Vandaar welligt de weinige achting, welke men van oudsher hier te lande over het algemeen den militairen stand toedroeg. Wel is er een oogenblik geweest, dat die ongunstige gevoelens weken en de geringschatting in hoogachting verkeerde: het was in 1850, toen de geheele natie, als op den slag eener toerroede, de wapenen aangreep, en er weinige familien waren, die niet een lid, weinige huisvaders, die niet een of meer zonen onder de rijen der verdedigers des vaderlands telden. Maar met het wijken des gevaars ging ook de geestdrift van die dagen allengs weder verloren, en maakte weldra plaats voor den kreet om bezuiniging, die van alle zijden werd aangeheven, van bezuiniging vooral ook op het leger. Op zich-zelf was dat verlangen niet vreemd, want, naar evenredigheid, zijn de sommen, die op het Xde hoofdstuk der begrooting zijn uitgetrokken, zeer aanzienlijk. Maar daarom was die overdreven aandrang om vooral hier te bezuinigen nog niet billijk, nog niet regtvaardig. Een schrander geneesheer heeft gezegd, dat de arts, wanneer hij bij eenen zieke, die in dreigend gevaar verkeert, geroepen is, aangezien wordt als een god; wanneer zich beterschap bij den zieke vertoont, als een engel; wanneer de herstelling volkomen is als een uitnemend man; maar wanneer hij de rekening inlevert, als een duivel. Ditzelfde is op de algemeene denkwijze omtrent het leger toepasselijk. Wanneer het gevaar dreigt, en de vijand voor de deur staat, dan vereert en vergoedt men ieder die te wapen snelt, om hem af te keeren; maar zoodra is de vijand niet geweken, of men vergeet te spoedig wat die dapperen in de uren des gevaars gedaan hebben. Ten bewijze, zij het den

spreker vergund, eene gebeurde zaak aan te voeren, die tot een nog niet zoo ver van ons verwijderd tijdperk behoort. Toen het vaderland door den vijand bedreigd werd, wist men in zekere stad niet hoe men aan de krijgsmagt, welke dien vijand te gemoet trok en de plaats verdedigen zou, genoeg eere zou bewijzen; de manschappen werden tot bij de voor-naamste burgers ingelegerd en men had voor hen alles ten beste. Maar naauwelijks was de vijand afgetrokken en konden de troepen huiswaarts keeren, of in diezelfde plaats was alle geestdrift voor de vroeger zoo hoog geroemde verdedigers des lands geweken: het werd hun zelfs niet meer vergund om de stad binnen te komen: zij moesten om de stadsmuren heen-trekken! Die denkbeelden heerschen, helaas! nog in onze dagen, en wegen zwaar bij den aandrang op vereenvoudiging en bezuiniging in het departement van Oorlog.

De Kamer heeft geëischt, dat het cijfer der begrooting voor oorlog verminderd zou worden. Maar heeft men daarbij wel genoegzaam in het oog gehouden, dat art. 202 der grondwet aan den Koning de verplichting oplegt, om te zorgen dat er ten allen tijde eene toereikende zee- en landmagt onderhouden worde? De spreker meent met bescheidenheid te mogen vragen, of een der leden dezer Kamer in staat is, om met genoegzame kennis van zaken te bepalen, hoe de verdediging des lands behoort ingerigt te zijn? of iemand van Hun Edel Mogenden hier zou kunnen zeggen: het moet zóó zijn en niet anders? Hij heeft in de jaren 1815, 1818 en 1850 in onderscheidene rangen een deel van het leger van den Staat uitgemaakt, en in die tijden juist zoo veel van het krijgswezen geleerd, dat hij overtuigd is geworden, hoe zeer het voor een oningewijde onmogelijk is, om de doelmatigheid of noodzakelijkheid van verdedigings-maatregelen te beoordeelen. En nu zal, als een verantwoordelijk Minister de middelen tot verdediging des lands voordraagt, en er bijvoegt, dat dit hoofdstuk geene vermindering meer kan ondergaan, en dat de aangevraagde gelden dringend noodig zijn, de Kamer die voordragt verwerpen, zonder betere middelen van verdediging te kunnen aanwijzen, en zonder andere redenen aan te voeren, dan: wij willen nog meer bezuinigen! De spreker moet bij deze gelegenheid herinneren, dat hij in vroegere jaren het gevoelen heeft geopperd, dat de kosten voor het departement van Oorlog, in tijd van vrede, met hoogstens negen millioen gulden konden worden bestreden; maar die meening steunde op het brengen van behoorlijk verband tusschen de verdediging des vaderlands en de schutterijen, en op eene betere inrigting dezer laatste; zij steunde op den wensch, dat degenen, die tot schutterlijke diensten geroepen worden, dan wezenlijke krijgslieden zouden zijn, en niet, zoo als thans dikwerf het geval is, eene bespottig van den militairen stand. Om dit

te bereiken, zou het echter noodig zijn, dat de schutters gedurende een deel des jaars opgeroepen werden, om zich te oefenen in het hanteren der wapenen. Maar wat was het antwoord, wanneer men van zoo iets in de Vergadering sprak? Dat dit alles Pruisische denkbeelden waren; dat men eene Pruisische landweer tot stand wilde brengen; dat op die wijze de kinderen des lands, uit den schoot hunner familien gerukt, van slagveld tot slagveld konden worden gesleept, en zij, in plaats van rustig hun vreedzaam bedrijf uit te oefenen, in den oorlog zouden omkomen. Neen, zegt de spreker, dat denkbeeld is niet Pruisisch, het is niet vreemd, maar Nederlandsch, en zoo men het niet omhelzen wil, dan schrappe men art. 201 der grondwet uit, waar geschreven staat: « Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en de beveiliging van deszelfs grondgebied blijft een der eerste pligten van alle ingezetenen van het Rijk.» Wanneer men dus wezenlijke en waarachtige bezuinigingen op het departement van Oorlog wil, dan zijn zij te vinden, maar toch niet te verkrijgen, zonder dat men tot eene andere inrigting van militie en schutterijen komt. Dan zal men tevens niet onregtvaardig behoeven te zijn jegens zovelen, die hun leven aan de verdediging van hun Vaderland hadden toegewijd; dan zal men hen, die nog zoo kort geleden met eerbewijzen en loftuitingen overladen werden, en in de ure des gevaars hunne pligten als burgers van den Staat getrouw hebben vervuld, niet met een karig pensioen behoeven weg te zenden, en dus te noodzaken, om, tot onderhoud van hun leven, in gevorderde jaren eene loopbaan in te treden, waartoe zij niet waren opgeleid en waarin zij grootendeels slecht zullen slagen.

De spreker gaat daarop na de aanmerkingen, die tegen sommige gedeelten der begrooting van Oorlog gemaakt zijn, en wel in de eerste plaats die betreffende de uitgetrokken sommen voor het materieel der genie. Hier vooral, zegt hij, heeft men dit hoofdstuk der begrooting uit zoo vele verschillende gezichtspunten beschouwd, dat het zeer moeilijk is, te weten te komen wat de Kamer eigenlijk wil. Reeds vroeger heeft hij verklaard niet in staat te zijn om over hetgeen het te kiezen verdedigings-stelsel betreft, met genoegzame kennis van zaken te oordeelen. Maar hij meent toch zich te mogen beroepen op een werkje, dat onder de in den laatsten tijd uitgekomen geschriften van krijgskundigen aard op hem den meesten indruk gemaakt heeft. Het behelsde eenige beschouwingen over 's lands verdediging en het krijgswezen, en de verdienstelijke schrijver daarvan heeft getoond meer dan gewone kennis te bezitten van den toestand van ons land. De spreker meent, dat die schrijver op goede gronden beweerde, dat het weder aanleggen van de linie van de Grebbe vooral in aanmerking

zoude behooren te komen. Aan den regter oever van de Lek, wordt, door het inunderen van de Geldersche vallei, eene defensie daargesteld tot aan de Zuiderzee. Aan de Betuwsche zijde zoude de inundatie, door de Culeburgsche sluizen, eenen genoegzamen waarborg opleveren. In verband hiermede moest dan de linie van Utrecht worden afgewerkt, en moesten de vestingen in Noord-Brabant geheel worden opgemaakt, in welk geval men eene geconcentreerde, krachtige verdediging zou daarmstellen. De kosten van uitvoering van dit geheele plan worden op 9 millioen geschat, daaronder begrepen het uitwateringskanaal, dat van 's Bosch over Crevecœur langs Grave zou loopen en waarvoor Noord-Brabant, indien de spreker wel onderrigt is, zich groote opofferingen zou willen getroosten. De kosten daarentegen benoodigd om het IJssel-frontier weder op te maken, waarvan in een werkje getiteld: *Aanmerkingen van een oud Soldaat* enz. gewaagd wordt, zouden ongeveer 17 millioen beloopt en tot het behoorlijk verdedigen dier grenslijn zou eene veel grootere krijgsmagt gevorderd worden, dan wij kunnen onderhouden.

Maar, zoo vervolgt de spreker, men zal welligt vragen, wat beduiden verdedigings-linien als deze, buiten welke dan toch een groot deel des Rijks liggen zou? Geheel is deze zwaarigheid niet weg te nemen, daar wij wel niet bij magte zijn, om de uitgestrekte grenslijn van Noord-Brabant volkomen te dekken, of zulks te doen ten aanzien der linie van den IJssel, welke rivier zoo dikwijls op vele punten doorwaadbaar is. Maar men moet daarbij niet uit het oog verliezen, dat in oorlogstijden niet die streken het meest lijden waar de vijand slechts doortrekt. En men zou toch te ver gaan, wanneer men op zulke gronden alle verdediging wilde prijs geven. Een klein volk is, wat het zich zelf maakt. Weinig baat het, te zeer over de grootheid der vaderen uit te weiden, of te gelooven, dat wij, die eenmaal onze vlag in alle streken der wereld deden eerbiedigen, nog een' eersten rang onder de Staten van Europa kunnen innemen. Maar zoo ver is het nog niet met Nederland gekomen, dat wij ons zouden moeten prijsgeven aan de eerste mogendheid, die verkiezen mogt, ons aan te vallen. Neen, wanneer Nederland niet door overdreven bezuiniging zich zelf vernedert, wanneer het zich op den aangeduiden voet versterkt en wanneer de tegenwoordige Regering niet hetzelfde treurige talent als de vorige mogt bezitten, om zich gansch en al van bondgenooten te ontblooten, dan zal dat vaderland niet zoo ligt uit de rij der volkeren van Europa worden uitgewischt; dan zal het in staat zijn, om eenen eersten aanval te weerstaan, de hulp van anderen af te wachten, en, zoo deze uitblijft, bij voortdurend oorlogsgevaar, ten minste met eere ondergaan. Maar zoo men die kracht aan het vaderland geven wil, dan dringe men niet te gelijker tijd op de inkrimping onzer buitenlandsche vertegenwoordiging en op eene verdere vermindering van het leger aan. Op beide deze onderwerpen heeft men, naar des sprekers inzien, reeds te veel bezuinigd. Zoo men op den ingeslagen weg verder wilde voortgaan, zou dit ten verderve leiden.

Maar, wanneer de spreker straks van het wenschelijke van eenige vermeerdering van kosten voor het materieel der genie gewaagd heeft, dan stelt hij er prijs op, dat Zijne Excellentie de Minister hem wel versta. Hij zou die vermeerdering niet

verlangen ten koste van de verdedigers des vaderlands, maar welligt, meent hij, zouden die meerdere kosten uit besparingen op andere posten kunnen gevonden worden, misschien ook op dien voor de militaire school te Breda. Hij gevoelt zich toch gedrongen, om het gevoelen te ondersteunen van hen, die er onder de gegeven omstandigheden eene onbillijkheid in zien, dat de toevoer van nieuwe officieren van daar voortdurend aanhoudt. Hij weet, dat die jonge lieden, die zich op dit oogenblik op de militaire akademie bevinden, een verkregen recht hebben, maar ziet de noodzakelijkheid niet in, om het getal van hen nog jaarlijks te vermeerderen door nieuwe kweekelingen op te nemen. Het strijdt tegen zijne denkwijze, om, aan de eene zijde, trouwe dienaren, kundige en verdienstelijke officieren weg te zenden, en, aan den anderen kant, jongelieden aan te nemen, die nog niet getoond hebben wat zij zijn zullen. In de daad, zegt de spreker, ik geloof niet, dat men meerdere bezuinigingen op het algemeen cijfer van het departement van oorlog mag maken. Dringend moge de nood der schatkist zijn, luide moge de harde wet der noodzakelijkheid spreken, maar het afbreken in het staatkundige staat niet gelijk met het afbreken in de materiele wereld. Een paleis kan worden gesloopt, om later misschien met des te meer luister te herrijzen. Niet alzo gaat het op het staatkundige gebied; wat men daar eenmaal heeft afgebroken, is later dikwerf voor al het goud der wereld niet te herstellen. Reeds meermalen heb ik het denkbeeld ontvouwd, dat de belastingen in ons vaderland niet zoo buitensporig opgevoerd zijn als sommigen beweren, maar dat zij ongelijkmatig verdeeld zijn. Ik twijfel of iemand onzer, zoo als wij hier gezeten zijn, zal kunnen verklaren, dat hij naar evenredigheid van zijn vermogen en van de algemeene behoeften, een genoegzaam aandeel in de belastingen draagt. Neen, het is de nijvere middelstand, die te zeer gedrukt wordt. Ook wanneer men de lasten van dezen verligt, zullen er nog genoeg ingezetenen overblijven, die kunnen en willen bijdragen, wanneer het tot handhaving onzer eer, tot verdediging van den vaderlandschen grond wordt gevorderd. In eene vorige vergadering heeft een geacht lid uit Overijssel het denkbeeld geopperd, om een offer op eens te vragen, ten einde millioenen schulds te kunnen aflossen. Gaarne omhels ik dit denkbeeld: dat is het middel, dat men te baat moet nemen, niet eene langdurige, dikwijls kleingeestige bekrimping, waardoor wij ons zelve aan verval, aan spot en hoon blootstellen. Men bedenke wel, ik herhaal het nogmaals, dat het bij dit hoofdstuk der begrooting geene vreemde huurlingen geldt, die voor den meestbiedende veil zijn, maar dat het de zonen des vaderlands zijn die door de voorgestane bezuinigingen getroffen worden. De uitgaven welke men voor dit departement vraagt, zullen alzo niet nutteloos verspild zijn, maar medewerken, om onvergenoegdheid te weren, om rust en vrede in ons vaderland te doen heerschen. Meer bijzonder noodig ik mijnen geachten ambtgenoot uit Zuid-Holland, die een hoogen militairen rang bekleedt, om hier met mij mede te werken. Hij heeft reeds eenmaal met krachtige taal de gevaren voorgespiegeld, die uit te vergetrakkene bezuinigingen bij het departement van Oorlog zouden ontstaan. Het waren de woorden van eenen man, die met eere heeft gediend, en in hooge betrekkingen veel ondervinding heeft verworven.

Hem roep ik op, om hier af te gaan van zijn eenmaal geuit voornemen, om alle onderdeelen der begrooting af te stemmen. En ik meen thans te eer daarop bij hem te kunnen aandringen, nu een zijner hoofdbezwaren, ten gevolge van de intrekking van de belasting op de inkomsten, is komen te vervallen.

De spreker zal, alvorens van het woord af te zien, de aandacht van Zijne Excellentie den Minister nog kortelijk vestigen op de woorden van het algemeen verslag van de beraadslagingen in de afdeelingen over de begrootings-wetten, waar gelezen wordt: « Desniettemin heeft de aard der tot stand gebrachte of voorbereide besparingen aan vele leden stof tot gewigtige bedenkingen gegeven. Men achtte toch bedenkelijk, dat die besparingen voor zulk een groot gedeelte alleen het personeel hebben getroffen; terwijl het beginsel, om in vredestand zoo vele officieren in de kracht van hun leven op pensioen te stellen, liever dan hen tijdelijk op non-activiteit te brengen, ten einde ze bij voorkomende vacatures weder te doen invalen, ook door vele leden met nadruk is bestreden. Die leden meenden, dat aan de uitvallende officieren een wachtgeld zou behooren te worden toegekend, tot dat de gelegenheid, om weder geplaatst te worden, zich voor hen zoude opdoen.» Ook de spreker zou, op grond van het hier afgekeurd beginsel, met nadruk deze begrooting bestrijden, en daarom alleen zijne stem daaraan weigeren, indien hij niet vreezen moest, dat eene verwerping daarvan nog meerdere bezuiniging zou na zich slepen. Na de medegedeelde aanmerking in het algemeen verslag, wordt daarbij gevoegd, « dat de vorenstaande beschouwing geenstins door de groote meerderheid der Kamer is gedeeld.» Maar hij meent, dat men hier de meening der vergadering niet juist heeft uitgedrukt. Hij vleit zich, dat hier niet sprake is van het gevoelen van sommigen, maar van velen, ja van allen. Is toch het lot van zoo vele brave verdedigers des vaderlands niet al te hard, niet al te onverdiend? Zou het niet mogelijk zijn, om de hun toegelegde karige pensioenen, waardoor sommigen hunner schier tot den bedelstaf gebragt worden, al ware het dan bij eene wet, in non-activiteits-tractement te veranderen? Dat zal, ja, eene uitgave te meer na zich slepen, maar die uitgave zal niet ongevallig zijn aan de natie. De natie is vatbaar voor indrukken, die haar van hier worden gegeven. Wanneer uit deze Vergadering de wensch, de algemeene wensch opgaat, dat men regtvaardig zij jegens de verdedigers van het vaderland, dan zal die wensch daarbuiten worden gedeeld, dan zal men met ons zich overtuigen, dat regtvaardigheid en billijkheid de hechtste grondzuilen zijn van den Staat, dan zal men der Vertegenwoordiging eere geven, die deze beginselen heeft gehandhaafd.

Ik weet het, Edel Mogende Heeren, dus eindigt de spreker, het valt ons door onze redevoeringen niet altijd, ja slechts zeer zelden, te beurt, om onze medeleden te overtuigen en tot een ander gevoelen over te halen. Ieder komt hier met eene gevestigde meening, die niet ligt door de beraadslagingen veranderd wordt. Welligt is het ongepast dat ik het zeg, maar ik zou zoo vurig wenschen, dat ik door hetgeen ik gesproken heb uit den grond van mijn hart, eenigen, ja al ware het slechts één enkelen mijner geachte medeleden had overgehaald, om met mij voor dit Xde hoofdstuk der begrooting te stemmen. Mogt die wensch worden vervuld!

De bovenbedoelde schitterende improvisatie had plaats in de

avond-zitting van den 4den October, waarvan wij in de *Staats-Courant* het volgende vermeld vinden:

« De heer van Dam van Isselt zegt, dat, hoewel bij dezen avond, onder het aanhooren der redevoering van het geachte lid uit Utrecht, eenige punten had aangeteekend, die hij voor beantwoording vatbaar achtte, hij echter waarschijnlijk daarom alleen niet ten tweede male het woord zou hebben gevraagd; maar de rede van het geachte lid uit Zuid-Holland, die zoo even gesproken heeft, maakt hem het stilzwijgen onmogelijk. Het lid uit Utrecht heeft zich, zijnes inziens, bij het bestrijden dezer begrooting en bij het inroepen daartoe van het gezag eens schrijvers over het constitutionele staatsregt, op een verkeerd standpunt geplaatst. Die schrijver zegt, dat in eene constitutionele monarchie geene groote krijgsmagt behoort te worden onderhouden, en dat bij het volgen van het constitutionele stelsel, alleen de verdedigingskrijg betamelijk en regtvaardig is. Maar zijn dit ook niet de denkbeelden van de ijverigste voorstanders van dit hoofdstuk? Niemand van Hun Edel Mogenden wil een leger op de been gehouden hebben, om veroveringen te maken; niemand wil iets meer, dan dat genoegzame gelden worden uitgegeven, om een welbepaald stelsel van verdediging te handhaven, om de kern van een leger te behouden, dat voor die verdediging dienen kan. En wanneer men dan, bij het overwegen der middelen voor dat hooge doel, al te uitsluitend let op het geld, dat daarvoor moet worden besteed, al te angstvallig vraagt, of, zoo men zulk eenen toch altijd zeer beperkten staat van wapening onderhoudt, niet, bij het werkelijk uitbreken van eenen oorlog, datgene wat men te regt de zenuw des oorlogs heeft genoemd, zou kunnen ontbreken, dan meent de spreker op zijne beurt te mogen vragen: moet men zich hier niet die fabel der oudheid herinneren van den man, die meende, dat goud alleen geluk aanbragt, en die, toen hij zijn wensch had verkregen, ondervond, dat al wat hij aanraakte in goud veranderde, en dus van gebrek stierf? Dat is het beeld van hen, die dan alleen een leger willen hebben opperigt, als de vijand voor de muren staat; tot zulk een gevolg kunnen de denkbeelden leiden van hen, die bij de beoordeeling van hetgeen voor het departement van Oorlog noodzakelijk is, zich enkel door de vrees voor te groote uitgaven laten leiden. Zoo de offers, hier gevorderd, doelloos of van gering nut waren, de spreker zou het gevoelen van andersdenkende medeleden daaromtrent kunnen beamen; maar het geldt hier een overwegend belang; het geldt het vraagstuk van te zijn of niet te zijn, en ook in eenen constitutionelen staat is de spreuk van toepassing: *Si vis pacem, para bellum.* — Hetzelfde geëerde lid uit Utrecht, heeft gesproken van het in dienst nemen van vrijwilligers, in plaats van onze nationale militie. Wanneer de spreker dit verlangen toetst aan de tevens geopperde denkbeelden van vergedrevene bezuiniging, dan moet hij verklaren, dat hij het een met het ander niet weet overeen te brengen, dat hij zulke redeneringen niet meer begrijpt. Het bestaan der militie op den tegenwoordigen voet levert juist eene besparing voor de schatkist op; de militien wordt slechts voor eenen bepaalden tijd onder de wapenen geroepen, en als men hem genoeg geoefend acht, wordt hij weder huiswaarts gezonden. De vrijwilliger daarentegen blijft onder de wapenen en kent geen huis meer, zoo lang hij in dienst is. Dezen morgen heeft een

geacht lid den wensch geuit, dat er eene verandering in de wijze van remplacieren voor de dienst bij de militie moge gebragt worden. De spreker geloof, dat dit denkbeeld door de commissie, met de herziening der wet op de militie belast, op den voorgrond is gesteld geworden. Maar in dien wensch kan toch wel geene reden tot verwerping van dit hoofdstuk der begrooting gelegen zijn, daar eene wet, zoo lang zij bestaat, moet worden opgevolgd. De toekomst zal leeren, in hoeverre de Kamer dat denkbeeld van meer aanmoediging van het vrijwillig dienst nemen en van verandering der tegenwoordige wijze van remplacieren, dat bij de bedoelde commissie heeft voorgezeten, zal omhelzen. Maar men mag daarbij niet uit het oog verliezen, dat, zoo het in werking wordt gebragt, het departement van Oorlog nieuwe aanzienlijke fondsen voor het aanwerven der vrijwilligers zal moeten bezitten. De hoofdzaak is hier: degenen die thans aandringen op het voltallig houden der krijgsmagt door vrijwillige dienst, vragen geene bezuiniging, maar verlangen vermeerdering van uitgaven voor het departement van Oorlog.

Met een treurig gevoel heeft de spreker door het geachte lid uit Zuid-Holland het beeld, het bij elk Hollander zoo geliefde beeld, van een schip hooren uitwerken en op de tegenwoordige beraadslagingen toepassen. Dat lid is zoo ver gegaan van te zeggen, dat het, om het lekkende schip van Staat boven water te houden, raadzaam zou kunnen worden, om de kanonnen van Chatham en Doggersbank over boord te werpen. Tot zulk een uiterste, zegt de spreker, zal het, zoo ik vurig hoop en bid, nooit behoeven te komen, en ik voor mij zou, liever dan daaraan mijne toestemming te geven, liever dan dat men om eenige ellendige guldens, de kanonnen van Chatham en Doggersbank, de herinneringen van onzen vaderlandschen roem wegwerp, wenschen, dat het geheele schip in de diepte verzonk. Het zij mij vergund aan Zijn Edel Mogende, die deze vergelijking heeft gebruikt, te zeggen, dat die ballast van kanonnen niet het eenige wigt is, dat het schip van Staat bezwaart. Het draagt een oneindig zwaarder last in de veertig millioen renten onzer staatschuld, en wanneer hij onvoorzigtiglijk vraagt, om dat eerbiedwaardig geschut aan den afgrond prijs te geven, dan zouden er anderen kunnen zijn, die de regten der schuldeischers van den Staat in de weegschaal legden tegen zulk eene onverdragelijke opoffering, en van het ontslaan van een deel van dien anderen, oneindig drukender ballast spraken. Daarom was dat gezegde zoo onvoorzigtig. Neen, dat schip is niet zoo zwaar beladen, dat men met de kanonnen de roemrijke gedachtenis van de daden der voorvaderen zou moeten wegwerpen. Dat schip kan nog met zijne trouwe bemanning in de veilige haven worden gebragt, wanneer de leden van den scheepsraad niet weigeren, om voor dat doel een deel van hun eigen rijkdom ten offer te brengen; wanneer zij het middel tot redding niet telkens zoeken in andere middelen, dan waarin zij zelve betrokken zijn. Klein is het volk, dat eenmaal, tot verdediging zijner aangerande regten, de kanonnen van Chatham en Doggersbank heeft gebruikt; maar het heeft nog iets overgehouden van den geest der vaderen; de vreemde deling zal het ook nu niet straffeloos kunnen vernederen; en indien eenmaal de pligt tot zelfverdediging daartoe dwong, zou het gebruik weten te maken van de krachten, daaraan door de Voorzienigheid geschonken.»

In diezelfde vergadering zeide de graaf van den Bosch:

«Ik heb tot dus verre tegen alle hoofdstukken der begrooting, voor zoo verre ik bij de beraadslaging over dezelve ben tegenwoordig geweest, gestemd, en vroeger de reden ontwikkeld, die mij mijns ondanks daartoe hebben verplicht. Daar echter thans de belastingen op de inkomsten zijn ingetrokken, die de natie met nieuwe bezwaren bedreigden, is daardoor eene der hoofdbelemmeringen weggenomen, die mij verhinderd hebben de onderwerpelijke begrooting aan te nemen, en daar thans mijne toestemming tot het Xde hoofdstuk, dat van Oorlog, zoo wel door velen mijner ambtgenooten, als door de Regering wordt verlangd, ben ik bereid om over de overige bezwaren heen te stappen, voornamelijk daaruit ontstaan, dat men, naar mijne wijze van zien, de bezuinigingen op hetzelfde te ver gedreven heeft.

Ik kan echter mijn bijzonder gevoelen in dezen alleen dan opofferen, wanneer zijne Excellentie de Minister van Oorlog mij de verzekering geven kan, dat onze strijdkrachten niet verder zullen worden verzwakt, het lot der officieren, welke het slagtoffer zullen worden der in te voeren bezuinigingen, zoo veel mogelijk zal worden verzacht, alleen diegenen op pensioen zullen worden gesteld, welke voor de active dienst ongeschikt zijn, en de overigen op non-activiteit zullen worden gebragt, om bij de eerst mogelijke gelegenheid wederom in activiteit te worden gesteld; en dat vooreerst het getal der jonge lieden, toe te laten tot de militaire academie te Breda, zoo veel mogelijk zal worden beperkt en er schikkingen zullen worden beraamd, dat de zoodanige welke hunne studien hebben volbragt, zoo min mogelijk de oudere gedienden bij het leger verdringen.

Deze vorderingen, Edel Mogende Heeren! ben ik verplicht te doen, omdat mij het belang van den Staat de verplichting daartoe oplegt. Het zij mij vergund dit eenigermate breeder te ontwikkelen.

Dat het staatsbelang geene verdere verzwakking onzer strijdkrachten gedooft; daarvan ben ik niet alleen overtuigd, maar zoö ik vertrouw ook Zijne Excellentie de Minister van Oorlog, en evenzeer vele Ministers des Konings, hier tegenwoordig, welke met den toestand van Europa bekend zijn.

Ik heb hooren spreken van den rustigen toestand van Europa, van de vredelievende gezindheid der groote mogendheden. Ik heb een geacht medelid daaruit hooren afleiden, dat de rust van dit werelddeel daardoor als verzekerd kon worden beschouwd.

Edel Mogende Heeren! was het niet het doel van het Heilig verbond om den vrede in Europa te bestendigen, en hadden niet bijna alle mogendheden van hetzelfde zich verbonden dien vrede onderling zoo tegen binnen- als buitenlandsche vijanden te handhaven, en naar Christelijke beginselen het lot der Staten te regelen? — Wie had het kunnen gelooven, dat in 1829 eene revolutie, in Frankrijk uitbrekende, dat geheele verbond als het ware in rook zou doen verdwijnen? Is daarvan de opstand in Belgie, de oorlog in Polen niet het gevolg geweest, en van hoe weinig heeft het afgehangen, dat dezelve zich niet over geheel Europa heeft verbreid? Hangt thans de vrede in Europa, menschelijkerwijze gesproken, niet af van het leven van éenen hoog bejaarden Vorst, wiens wijsheid en staatsbelang het alleen heeft kunnen verhinderen, dat de oorlog sedert

de laatste acht of tien jaren niet reeds meermalen is uitgekomen; en zullen wij dan, menschen die niet weten wat morgen gebeuren zal, het ons vermeten te beslissen, wat al of niet in de bedoeling der Voorzienigheid gelogen kan zijn? Zou deze onze voorgewende wijsheid ons recht geven het lot van een geheel volk, van ons Vaderland, afhankelijk te maken van de juistheid onzer berekeningen, en dat wel in zaken voor geene juiste berekeningen vatbaar?

Neen, Edel Mogende Heeren! het is ten allen tijde erkend, dat men in den vreedestijd op toekomstigen oorlog bedacht moet zijn en het ons niet geoorloofd is het welzijn van den Staat, voor zoo verre dit van ons afhangt, aan het toeval prijs te geven.

Ik heb vele aanmerkingen hooren maken over de mogelijkheid, om ons te verdedigen. Het zij mij vergund de mogelijkheid, de noodzakelijkheid en het kostende daarvan te beoogen. Met genoeg heb ik gezien, dat de Regering thans den waren weg heeft ingeslagen, om ons tegen vreemde overheersching te beveiligen, door de linie te voltoojen, zich uitstreckende van Naarden, voor Utrecht voorbij, langs den Diefdijk tot aan de Waal, en van daar tot Geertruidenberg.

Deze linie, welke langs hare geheele lengte kan worden geïndeed, snijdt, op weinige punten na, alle communicatiën af naar het daar achter gelegen gedeelte van ons land; zijn die weinige punten, dat is de wegen die door de inundatie loopen, wel versterkt door forten, die niet anders dan ten gevolge van een geregeld beleg kunnen worden genomen, dan is bij open water zulk eene linie niet te forceren, zelfs bij strenge vorst is dat gevaar gering, zoo men aan het leger, dat die linie verdedigt, eene veilige wijkplaats heeft verzekerd, door bij voorbeeld de omstreken van Amsterdam wel te versterken. De vijand zou dan alleen over het ijs, tusschen de forten door, onze strijdmagt te Amsterdam verzameld, kunnen naderen, doch dan ook bij den eersten dooi alle zijne communicatiën met zijne eigene depôts en magazijnen verliezen, en onfeilbaar verloren zijn. — Immers het zou dan van ons afhangen, om den grond achter die linie gelegen, door het openen der sluizen, die het water voor denzelven tegenhouden met die van Muiden en anderen te inunderen. Een vijand, die het zou durven wagen ons leger tot Amsterdam geplaatst, te volgen, zou zich daardoor aan eene gewisse verdelging blootstellen; dewijl het van ons zou afhangen, om den grond als het ware onder zijne voeten te doen verdwijnen. Waar zoo iets mogelijk is, waagt zich geen vijand, en deze mogelijkheid is dus een toereikende waarborg, dat hij zich daaraan niet blootstellen zal.

Is trouwens de kracht ener zoodanige water-linie niet in 1672, om van geene vroegere tijdperken te spreken, voldoende bewezen? — *Lodewyk de XIV* in persoon aan het hoofd van 140000 man, aangevoerd door legerhoofden als *Luxemburg* en *Turenne*, tot Utrecht doorgedrongen, is hij niet door zulk eene water-linie gestuit, en waren alle pogingen zijner bekwaame legerhoofden en dappere soldaten niet onvermogen die te forceren?

Hebben wij niet hetzelfde verschijnsel gezien in onzen leeftijd in Portugal, waar de Engelschen in 1810, door eene linie bij Torres Vedras, 23 Engelsche mijlen, dat is ruim 8 uren gaans, voor Lissabon gelegen, den toegang tot die stad hadden afgesneden? Deze linie, hoe uitgestrekt ook, door goede

inundatiën gedekt, heeft alle pogingen van het Fransche leger, hoe overmagtig ook, door eenen *Massena* aangevoerd, verijdeld, zoo zelfs, dat niet een eenige ernstige aanval op dezelve heeft kunnen worden ondernomen, en het Fransche leger, na maanden lang die vruchteloos te hebben aangestaard, verplicht geweest is ze te verlaten en met deze geheel Portugal, daar alle levensnoodwendigheden, zelfs op eenen verwijderden afstand van het leger, waren verteerd.

Ziet daar, mijns inziens, wel een ontegensprekelijk bewijs, dat daar, waar de natuur het aanleggen van zulke linien gedooft, men die te recht als onoverwinbaar kan beschouwen, namelijk zoo dezelve behoorlijk zijn versterkt en door eene genoegzame en wel zamengestelde krijgsmagt behoorlijk worden verdedigd, want zonder deze baten versterkingen niets.

Wij mogen echter geenszins, Edel Mogende Heeren! al dadelijk en bij het minste gevaar ons achter deze linie verschuilen; wij zijn aan onze medeburgers, buiten dezelve gelegen, bescherming verschuldigd; zij betalen met ons schot en lot; wij hebben hunne hulp noodig, zelfs voor de verdediging achter onze linien, en het ware onzerzijds eene onvergeeflijke lafhartigheid, hen aan hun lot over te laten. Niets is verderfelijker dan een invasie-oorlog, zoo de vijand zijn oogmerk niet bereiken kan; het overheerd gedeelte des lands wordt dan eerst uitgezogen, vervolgens uitgeplunderd en eindelijk verwoest, om aan zijnen tegenstander zoo weinig mogelijk hulpmiddelen over te laten. Daarom moeten wij een goed leger bezitten; door eene voorlinie bij de Grebbe de toenadering tot de hoofdlinie moeilijk maken en door goede vestingen op de grenzen, of althans meer voorwaarts, ons leger in staat stellen, om de inwoners dier streken zoo lang mogelijk te beschermen en middelens die vestingen, hetzelfde, is het nood, eenen veiligen terugtogt verzekeren, zoo het daartoe door eenen overmagtigen vijand wordt verplicht.

Is ons defensiewezen op dien voet ingerigt en kunnen wij over eene mobile krijgsmagt van 50 à 60 duizend man beschikken, dan zal iedere mogendheid in de meeste gevallen genegen zijn, onze neutraliteit te eerbiedigen, daar zij dan zich niet vleijen kan in een of twee veldtogten dit land te overmeesteren, en er niets gevaarlijker is, dan zich in zulke ondernemingen in te laten, wanneer er nog andere vijanden te bestrijden zijn, of zij door deze kan worden aangegrepen. *Napoleon* heeft het ondervonden, wat de oorlog met Spanje en Portugal voor hem geweest is, toen hij zich tegen anderen te verdedigen had.

Met eene verstandige staatkunde is het niet te voorzien, dat wij in eenen oorlog met een der groote mogendheden alleen zullen worden gewikkeld, of, mogt dit het geval zijn, dat zulks door de overige mogendheden zou worden geduld.

Ons land is in zoo vele opzichten belangrijk voor geheel Europa, dat men ons niet ligtelijk aan de overheersching van eene eenige mogendheid zal overlaten, en wij loopen dus veel meer gevaar daarin secundair te worden betrokken, dan de hoofdpartij te zullen zijn; doch juist deze onze positie verplicht ons niets te verzuimen, wat ons onze neutraliteit verzekeren kan, eene neutraliteit op eigen defensiemiddelen gegrond; zonder dat loopen wij gevaar dat het lot van Venetie en Genua ons treffen zal. Trouwens strekken onze eigene lotgevallen sedert 1794 daarvan niet ten bewijs? De mogelijkheid, om ons te

kunnen verdedigen en het doel daarvan geloof ik hiermede genoegzaam te hebben aangetoond.

Wat de noodzakelijkheid daarvan betreft, ik heb in deze vergaderzaal hooren beweeren, dat men de kosten op het leger moest verminderen, ten einde geld te bezitten, wanneer men met eenen oorlog mogt worden bedreigd. Ik heb dit de zenuw daarvan hooren noemen, en te regt; onder eenige bepalingen nogtans, die men niet voorbij moet zien, is het zulks; namelijk, dat men hetzelfde kan beschermen. Vergunt mij door eenige voorbeelden te doen zien hoe weinig zekerheid zulk een bezit zonder dat verschaft.

Ik ben getuige geweest, en Zijne Excellentie de Minister van Kolonien geloof ik met mij, nu ongeveer 35 jaren geleden dat sultan *Sepoe* op Java, eenige millioenen Spaansche matten bespaard hebbende, de begeerte bij het toenmalig opperhoofd van het Indisch bestuur opwekte, om hem daarvan te berooven. Het pretext daartoe was spoedig gevonden en eer sultan *Sepoe* in staat was eenige magt te ontwikkelen, was hij reeds verplicht een naamwaardig gedeelte zijner schatten af te staan. Nauwlijks hadden de Engelschen de kolonien vermeesterd, of zij dreven hetzelfde spel. Sultan *Sepoe* werd overvallen, zijne schatten geroofd en hij-zelf verbannen. Dan, wij behoeven niet zoo verre te gaan, om soortgelijke voorbeelden aan te treffen.

In 1799 had Frankrijk geld noodig voor de expeditie naar Egypte. Het gouvernement van Bern had eenen aanzienlijken schat verzameld van eenige millioenen gulden, ten einde in tijden van gevaar, van dezen ter verdediging van Zwitserland gebruik te kunnen maken; de tuighuizen waren wel voorzien; doch een welgeorganiseerd personeel ontbrak. Onverwacht dringt het Fransche leger in Zwitserland binnen, en alvorens men eenigen ernstigen weêrstand bieden kon, was Bern vermeesterd, de schat geroofd en de tuighuizen veroverd; de meest wanhopige pogingen van dat dapper volk waren ontoereikend om deszelfs onafhankelijkheid te herkrijgen, stroomen bloeds werden nutteloos vergoten, en nog kwijnt Zwitserland aan de wonden, hetzelfde destijds toegebracht.

Frankrijk proclameert na de revolutie van 1790 de regten van den mensch, verklaart geene veroveringen te willen en maakt zich niettemin, bij de eerste gunstige gelegenheid daartoe, van België meester, confisqueert er de geestelijke goederen en neemt verder al wat het krijgen kan; verklaart vervolgens aan den stadhouder van dit land, met welken het niets te maken had, daar deze niet was de Souverein van dezen Staat, almede den oorlog, brengt ons de zoogenaamde vrijheid, en doet ons honderd millioenen voor dezelve betalen. O, hoe gaarne hadden wij die zenuw van den oorlog behouden en ook werkelijk kunnen behouden, zoo onze verdedigingsmiddelen niet waren verwaarloosd geweest en een leger van gepaste sterkte ter onzer beschikking had gestaan; en met hoe vele honderden millioenen hebben wij naderhand nog hoventien dezen onzen misslag niet geboet en daardoor zelfs eindelijk ons volksbestaan verloren!

Is het Saksen beter gegaan in den zevenjarigen oorlog? Werd dat land niet overrompeld, alvorens het zijne strijdkrachten kon ontwikkelen of deszelfs bondgenooten tot zijne hulp konden toeschieten? En heeft het niet aan Pruisen de hulpmiddelen moeten leveren, welke het Hoofd van dien Staat noodig

had, om zich tegen zijne vijanden te kunnen verdedigen? Is dat land in dien oorlog niet uitgeput, uitgeplunderd en verwoest? Ziet daar het lot van volken, die geld, de zenuw van den oorlog bezitten, maar de middelen verwaarloozen, om het te beschermen. Verzamelt slechts schatten en verzuimt de verdediging, zijt verzekert, dat men u ter gelegener tijd daarvan gepastelijk zal weten te ontlasten. Onze eigene geschiedenis en die van zoo vele andere volkeren kan tot spiegel en waarborg daarvan strekken.

En wat nu het kostende der verdediging betreft, ik heb bij vroegere gelegenheden reeds aangetoond, dat zij, die in de lasten van den Staat deelen, 50 per cent van hunne inkomsten daartoe moeten bijdragen, en wel in de volgende evenredigheid:

Voor de defensie.	4 per cent.
Voor de renten onzer schuld.	16 " "
Voor de overige onkosten van het algemeen, provinciaal en plaatselijk bestuur en verdere kosten der Regering	10 " "
Totaal.	50 per cent.

Is het nu te veel, Edel Mogende Heeren, 4 per cent van onze inkomsten te besteden voor onze veiligheid, voor de onafhankelijkheid van den Staat, voor die vrijheid, welke onze voorvaderen ten koste van hun bloed en eenen tachtigjarigen strijd ons hebben verworven, onder de verplichting van die vrijheid op onze kinderen over te brengen? Zal dan de geldzucht dat overwigt bij ons bezitten, dat wij daaraan niet alleen de belangen van den Staat, maar onze heiligste verplichting ten offer brengen? Zal men op deze 4 per cent die aanmerkelijke besparingen doen drukken, welke zoo vele staatkundige kennengieters verlangen, en zullen wij al het overige in gevaar stellen, om op deze eene geringe bijdrage voor ieder uit te winnen?

Halve maatregelen, Edel Mogende Heeren, kunnen hier niets baten. Er moet beslist worden of men den Staat al of niet wil verdedigen. Besluit men tot het laatste, dan is iedere opoffering, aan het defensie-wezen gebragt, te groot. Sloopst dan uwe vestingen, dankt het leger af en leeft op Gods genade voort, zoo lang gij kunt. Ontoereikende middelen strekken slechts om een te zwak leger aan te houden, of al is dat getal in tijd van nood groot en niet van al het noodige voorzien of niet door een genoegzaam getal van welgeoefende manschappen ondersteund, dan baat het niets tegenover eenen overmagtigen vijand. Zulk een slecht zaamgesteld leger verliest dan spoedig alle zelfvertrouwen, wordt gedemoraliseerd en levert geen den minsten waarborg op voor onze veiligheid. Zoo ergens, is het in dit geval *tout ou rien*.

Ik zeg *tout ou rien*, Edel Mogende Heeren! Wij moeten de noodige en wel geoefende kaders bezitten voor onze infanterie, eene zeer talrijke artillerie en goed bereden kavallerie. Deze laatste wapenen inzonderheid moeten daarom altijd sterk en goed geoefend zijn, omdat de manschappen van dezelve alleen door eene langdurige oefening, in tijd van vrede voor hunne bestemming kunnen worden gevormd, en om hun dat zelfvertrouwen te doen verkrijgen, gevorderd, om eenen overmagtigen vijand het hoofd te bieden; zonder dat, bezwijkt een leger voor den indruk dien het getal altijd op de verbeelding van den ongeoeffenden maakt; het is dan onbekwaam, om van het ter-

rein en andere hulpmiddelen een voordeelig gebruik te maken; met een woord, het zijn de soldaten van *Darius* die *Alexander* zullen bestrijden, terwijl het juist omgekeerd behoorde te zijn.

Neen, men moet aan het departement van Oorlog die middelen verschaffen, welke hetzelfde verlangt, daar deszelfs eischen geenzins onmatig zijn, en niet ongeevenredigd aan onze middelen. Of dezelve op de doelmatigste wijze worden aangewend, staat ter verantwoording van den Minister van Oorlog, en deze moet de bezwaren beantwoorden daaromtrent ingebracht; dit behoort niet tot mijne taak.

Ik geloof, Edel Mogende Heeren, thans genoeg gezegd te hebben van de mogelijkheid, de noodzakelijkheid en het kostende onzer verdediging, om mijne meening ten aanzien van deze te regtvaardigen.

En wat nu de brave officieren betreft, die het slagtoffer zullen worden van de reeds gemaakte bezuiniging! Ik kan niet anders dan met weemoed aan het lot denken van zoo vele slagtoffers uwer spaarzaamheid. Sedert mijn zeventiende jaar heb ik tot dezen stand behoort; ik ken de offers, die aan het Vaderland, zal men zijne pligten getrouwelijk vervullen, zoo duizendwerf moeten worden gebragt. Ontberingen van allerlei aard, gevaren die zich zoo dikwerf hernieuwen, verminkingen, die ook de koelste verbeelding ontzetten, zijn daaraan onafscheidelijk verbonden; en ik durf het met vrijmoedigheid vragen, of, zoo dikwerf als de nood zulks heeft gevorderd, deze offers niet grootmoedig zijn gebragt?

Allen zijn wij in dienst getreden onder de voorwaarden, dat wanneer de nood van het Vaderland het zou vorderen, over onze krachten en over ons leven kon worden beschikt, maar ook dat dan ons eene matige bete broods zou worden verzekerd, wanneer wij deze onze pligten zouden hebben vervuld; en nu, Edel Mogende Heeren! Ik beroep mij op u als de vertegenwoordigers der natie, wijst ons eenig geval aan, dat wij onzen eed niet hebben gestand gedaan, of dat wij te kort zijn geschoten in de pligten die wij aangenomen hadden te vervullen? En wat nu is de vergelding van zoo velen onzer krijgsmakkers? Met een schamel pensioen worden vele derzelven in de kracht van hun leven weggezonden, beroofd van eenig vooruitzicht voor de toekomst, en niet zeldzaam met vrouw en kinderen aan het gebrek ten prooi gegeven.

Zijn deze geene burgers van den Staat? Wat regt heeft men om de verbindtenis ten hunnen aanzien aangegaan te schenden, hen belastingen te doen dragen, die men den moed niet zou hebben aan iemand buiten hen op te leggen.

Welk antwoord, Edel Mogende Heeren! heeft de Natie te geven op deze vraag?

Zou ieder Uwer niet gruwen van den man, die aan hem, welke zijne eigendommen en persoon, met gevaar van zijn leven, had beschermd, eene bete broods weigerde, en de Natie zou dit kunnen doen aan hare verdedigers? — Neen, Edel Mogende Heeren! tot zulk eene daad is zij niet in staat, en nimmer zal ik als haar Vertegenwoordiger de schande op mij — op haar laden, om daarin te hebben toegestemd.

Het is daarom tevens dat ik verlangd heb en verlangen moet, dat het getal der jongelieden te Breda binnen die enge grenzen worde beperkt, welke het belang van de dienst slechts eenigermate toelaat, opdat zij, die hunne studien aldaar hebben volbragt, niet mijne oude krijgsmakkers uit hunne betrekkingen

verdringen. En dit zelfs moet ik in hun eigen belang verlangen, want ook zij zullen eenmaal die hoogere rangen bereiken, en zoo eenmaal het beginsel wordt gehuldigd, dat men den man, die deze heeft bereikt en nog geschikt is voor de dienst, zonder medelijden of wroeging, zijne zoo zuur verdiende betrekking ontnemen kan, welk lot hebben zij dan te wachten, die tot hunne vervangers worden opgeleid?

Het beginsel behoorde heilig te zijn, dat hij, die zijn vaderland wel heeft gediend, aanspraak heeft op zijn loon, en ook dat beginsel moeten zij eerbiedigen, die van de militaire school tot de krijgsmacht overgaan.

Edel Mogende Heeren! ik geloof mijne eischen te hebben geregvaardigd, en mijne stem tot afhangen of Zijne Excellentie de Minister van Oorlog daaraan kan en wil voldoen.

Indien ik tegen meerdere voordragten der Regering heb gestemd en welligt verder stemmen zal, zou het mij leed doen, dat zulks aan gebrek van vertrouwen op het Ministerie wierd toegeschreven. Ik verklaar bij deze plegtig, dat 's Konings Ministers mijn volkomen vertrouwen bezitten, en dat ik bij voortdoring gaarne alle maatregelen der Regering zal helpen bevorderen, die ik als nuttig en oorbaar zal kunnen beschouwen.

Meer bijzonder bekend met de aangelegenheden van het departement van Kolonien en met den staatsman aan het hoofd van hetzelfde geplaatst, uit hoofde van de vroegere zoo gewigtige betrekkingen, in welke hij tot mij gestaan heeft, is het mij aangenaam te kunnen verklaren, dat ik voor mij niemand ken in het Rijk, die, naar mijn inzien, meer waardig en meer geschikt is, om aan het hoofd van dat gewichtig departement te worden gesteld. Ik heb gezegd.

De heer *Enschede*: «Wij zijn thans gevorderd tot de overweging van het hoofdstuk der begrooting van uitgaven, tegen welks eindcijfer zich buiten deze Kamer zoo vele stemmen hebben verheven: het hoofdstuk der kosten van de landmagt van den Staat, waarop, zoo men beweert, zonder de allerminste ongelegenheid, zoo vele millioenen te besparen zouden wezen.

Sommigen vermeenen, dat, met eene dergelijke besparing, het behoud van een wel geordend en geoefend leger nog mogelijk zoude zijn; anderen komen er meer onbewimpeld voor uit, dat wij toch onze onafhankelijkheid niet zouden kunnen verdedigen, en derhalve met de bespaarde millioenen, door het verval van het leger, te gemakkelijker in de betaling onzer renten zouden kunnen voorzien.

De laatstbedoelden willen dan, dat wij voor het beschaafd Europa de erkentenis zullen afleggen, dat wij ons onder de curatele stellen van andere meer magtige Staten, en, bij verschil, ons aan den eersten den besten ten prooi willen laten.

Ook ik stel het hoogste belang in het eerlijk vervullen der op den Staat rustende geldelijke verpligtingen, maar ik vraag, of, indien de vreemdeling het land overheerscht, de gelden, met welke de renten zouden moeten worden betaald, niet in des vreemdelings beurs zouden moeten worden gestort, en welk dan het lot van onze rentehouders zoude zijn?

Men zegge niet, als wij overvloed van geld hadden, wij ook overvloed van soldaten zouden kunnen hebben. Ik ontken dit; ook indien men er ons den tijd toe liet. Het geldt hier geen aanvallenden krijg. Daaraan kan wel niemand denken; het geldt eene verdediging des lands tegen eenen buitenland-

schen vijand, eenen onverhoedschen aanval. En gesteld, dat men dan bij magte zoude zijn, eene krijgsmagt in de ruimte te kunnen bezoldigen, van waar zouden die soldaten moeten komen? Op een geregeld nationaal leger zoude men bezwaarlijk kunnen rekenen, indien te voren zoo veel onberispelijke mannen, die hun leven voor het vaderland hadden veil gehad, waren verguisd, vernederd, als onnutte dienstknechten, met een karig stuk brood voor hen en de hunnen, waren weggezonden. Op bijstand van vreemde troepen, in dienst van den Staat, zoude evenmin kunnen worden gerekend. Waar toch zoude men ze zoeken? Schotsche brigades, als in vroegere dagen, zoude men thans niet meer kunnen vereenigen, evenmin als Duitsche hulpstroepen, en ten aanzien eener werving in Duitschland, heeft men in 1850 en 1851 leergeld betaald. Om Zwitsersche regimenten te kunnen bekomen, zoude wel gewis de tijd ontbreken. Zoo wij ons dan voor een buitenlandschen vijand zouden vrijwaren, zouden wij de hulp behoeven van bondgenooten, zoo wij die hadden en zoo die gegene of bij magte waren, ons die hulp te verschaffen, en zouden wij die ondersteuning wel zoo duur moeten betalen, dat er niet veel geids voor renten zoude overschieten.

Maar, heb ik hooren zeggen, goede en doeltreffende alliantien zouden meer gelden, dan kanonnen en bajonetten, en, met eene bekwame diplomatie, behoeven wij dergelijke middelen niet. Fraaije woorden, maar ik vraag weder, welke mogendheid zal alliantien sluiten met eenen Staat, die openlijk heeft verklaard zich niet in zijne onafhankelijkheid te kunnen handhaven; zich niet te willen verdedigen tegen eenen altijd mogelijken aanval van eenen buitenlandschen vijand? Eene dergelijke alliantie met eene meer magtige mogendheid zoude toch wel zijn die van den wolf met het schaap, waarbij het schaap zeker de vacht, zoo niet het leven zou laten; en met eene alliantie met eenen Staat van gelijk vermogen, of liever onvermogen, zouden wij weinig gebaat zijn. Die zich zelf helpt, wordt van hooger hand geholpen, en zoo immer geweld voor recht heeft gegolden, hebben wij sedert 1850 daarvan eene duur betaalde ondervinding gehad.

Men wijst op de diplomatie der vaderen; op de groote en gewigtige diensten, door dezelve aan het Vaderland bewezen. Ik erken dezelve zoo zeer als iemand; maar wisten dan de achtbare Nederlanders, die destijds 's lands belangen in het buitenland voorstonden, niet evenzeer als de vreemdeling, dat men in Nederland den ernstigen wil had, om zich, des noods, met kracht van wapenen te doen gelden? Ook destijds heeft men wel eens verkeerde zuinigheid te werk gesteld en er de zure vruchten van ingeoogst; maar destijds is men nimmer tot de jammerlijke bekentenis gekomen van onwil en onmagt, om zijne onafhankelijkheid te handhaven. De derde *Willem* toch, die Europa voor de heerschzucht der Franschen heeft bewaard, had ten regel aangenomen, van liever achter den laatsten wal van de laatste Nederlandsche vesting het leven te laten, dan den strijd op te geven, en heeft den Staat gered en behouden. Wij leven nog onder de regering van een krijgsheld, zonder twijfel een der allereerste veldheeren van Europa, — wiens onbezweken moed aan zijn beleid evenaart; maar wat baat moed en beleid, als men, zoo niet met woord, dan toch met de daad, verklaart zich niet te weer te willen stellen, en alzoo het leger heeft ontmoedigd en bedorven.

Men kan, en dit is eene tweede, in mijne schatting, ongegronde stelling, een stand en geoeffend leger behouden, en toch millioenen besparen. Men kan eenige weinige corpussen in stand laten, en zich dan veilig verlaten op eene volkswapening, — op de burgers zelven, die, door vaderlandsliefde gedreven, naar de grenzen zouden trekken en zich aldaar aan de troepen aansluiten.

Gesteld, dat (des neen) eene dergelijke volkswapening genoegzaam zoude zijn, dan zoude eene dergelijke onder ons moeten bestaan, — en die bestaat niet.

Het is waar, wij hebben schutterijen, zoo rustende als dienstdoende. Ik heb vertrouwen in de vaderlandsliefde, in den moed en de welwillendheid derzelve. Ik gedenk altijd met het gevoel eener onveranderlijke dankbaarheid aan de geestdrift, met welke zij, in het noodlottige jaar 1850, toen het vaderland hare dienst vorderde, met zoo vele vrijwilligers, deze hare dienst heeft verleend; — maar ik vraag aan hare verdienstelijke bevelhebbers zelven, of, zoo zij lieden destijds en *in de eerste dagen*, tegenover bedrevene en met den oorlog bekende krijgsbenden hadden gestaan, hare organisatie, die nog onveranderd is, krachtig genoeg zoude zijn geweest, om haar in den strijd stand te doen houden?

Verlangt men zich op eene volkswapening te verlaten, dan behooren er eerst middelen te worden beraamd en vastgesteld, om daartoe te geraken, en wetten, daartoe strekkende, worden ingevoerd. Zoo lang deze niet bestaan, zoude het fnuiken van het leger de eerste stap tot eenen staatkundigen zelfmoord wezen. — Ik ga verder: ook bij eene volkswapening van meer krachtige organisatie, bij welke aan den gewapenden man een behoorlijk vertrouwen op den bevelhebber en den onderbevelhebber wordt verzekerd, moet eene volkswapening hare wezenlijke kracht van een geoeffend en aan krijgstuicht gewend leger ontleenen.

Het is niet mogelijk, dat lieden, die op eens uit den burgerstand in den krijgsmansstand worden overgebracht, ook met den besten wil, zich *al dadelyk* zoodanig aan de krijgstuicht kunnen gewennen, als gevorderd wordt. In geen geval vermag derhalve het leger worden gefnuikt en onbruikbaar gemaakt, en dit toch zonde het onvermijdelijk gevolg moeten wezen van eene besparing van nog ettelijke millioenen op het hoofdstuk thans in beraadslaging. Tot een leger behooren speciale wapenen; deze vorderen eene langdurige oefening, en kosten, uit den aard zaak, veel geids. Dat een leger ruitery behoeft en niet zonder ruitery kan bestaan, lijdt wel geen twijfel; en dat onze menigvuldige vestingen, onze uitgestrekte kusten, in verhouding, veel artillerie behoeven, zal ook wel niet kunnen worden tegengesproken.

Doch ook het voetvolk moet meer zijn en meer blijven, dan enkele kaders. De onderscheidene bataillons moeten eenige zelfstandigheid behouden, om, indien zij, in oogenblikken van gevaar, door de manschappen der nationale militie worden versterkt en voltallig gemaakt, zij daardoor aan deze miliens die zelfstandigheid kunnen verzekeren, welke deze behoeven, om goede en bruikbare soldaten te zijn; zoo niet, dan zoude een groot gedeelte onzer strijdkrachten nutteloos worden, en, in oogenblikken van gevaar, geenszins die diensten kunnen bewijzen, welke men er van zoude kunnen verwachten, dan zoude men te laat eene onstaatkundig doorgedrevene bezuini-

ging bitter betreuren, en dan ware het wellicht beter geweest, geheel het leger af te schaffen, en zich bij het behoud van eenige weinige zoogenaamde stads-soldaten te bepalen.

De Kamer heeft bezuinigingen verlangd, ja gevorderd. Het bewind heeft daaraan beantwoord, en heeft bezuinigd. Ik mag vertrouwen, dat de Minister, die steeds verantwoordelijk is voor zijn bedrijf, daarbij wel het uiterste punt zal hebben bereikt, en niet verder zal zijn gegaan, dan het wezenlijk belang, de weerbaarheid van het leger, volstrekt gedooft. Zullen daar slagtoffers van komen, dan mag men het betreuren, maar dan moet men het als een onvermijdelijk gevolg van de gevorderde bezuiniging beschouwen. Het is voorzeker hard te denken, dat verdienstelijke mannen, die steeds hun leven hebben gewaagd of willen wagen voor de dienst van den Staat, die zich jaren lang aan al de moeilijkheden en ontberingen van den krijgsmans-stand hebben onderworpen, aan de krijgstuicht, welke vordert dat men steeds zijnen eigenen wil aan dien van anderen ondergeschikt zal laten, — op eens van alle verdere uitzigten van standverbetering worden beroofd, en tot eenen betrekkelijk behoeftigen toestand teruggebragt.

Intusschen moet men Zijne Excellentie den Minister van Oorlog regt laten wedervaren, met de erkenning, dat hij heeft bezuinigd daár, waar dit best konde geschieden, en dat hij daarbij van boven af is begonnen. De afschaffing van twee batterijen rijdende artillerie — een korps, hetwelk met regt zoo belangrijk wordt geacht voor de weerbaarheid van het leger, en hetwelk steeds bij ons den zoowel verdienden lof van vreemden, zoo wel als van inlanders, blijft wegdragen — heeft voorzeker moeite gekost, maar ook deze vermindering kan voorzeker als een blijk worden beschouwd van de begeerte om

al wat mogelijk was, aan te wenden, ten einde aan het verlangen van de wetgeving te voldoen. Ik heb veel aanmerkingen hooren maken op de kosten van de militaire akademie; maar ik kan niet gelooven, dat men, in den tegenwoordigen tijd en bij de vordering der militaire wetenschap, geheel geen opzettelijk onderwijs daarin zoude willen begeeren, en dan is, bij het behoud dier instelling, het terugbrengen van derzelver kosten op de helft van het vorig bedrag, inderdaad eene belangrijke bezuiniging te noemen.

Men mag verwachten, dat men met verstand en omzigtigheid op den ingeslagen weg zal voortgaan. Mijn persoonlijk gevoelen is in dezen van weinig gewigt; maar indien ik mij mag verlaten op het oordeel van ervaren militairen, is er in de laatste jaren, vooral in verhouding tot de verleende middelen, veel gedaan en met vrucht gedaan ter bevordering van krijgstuicht en bedrevenheid, de wezenlijke grondslagen van een deugdelijk leger.

Ons onafhankelijk volksbestaan eischt opofferingen, en in de eerste plaats eene goed gedisciplineerde krijgsmagt. Onze betrekkingen tot het buitenland vorderen dit niet alleen, maar ik vraag het, Edel Mogende Heeren, niet zonder eenigen schroom, welke zouden de gevolgen kunnen zijn, indien het ook in het binnenland voor eene bekende waarheid wierd gehouden, en ook inderdaad eene waarheid was, dat de Regering, onverwacht in moeijelijkheid gerakende, zoo goed als weerloos zoude zijn? Ik ben overtuigd, dat het verwerpen van het onderhavige hoofdstuk een wezenlijk onheil voor het vaderland zoude wezen, en zal er mijne goedkeuring niet aan weigeren.

(De redevoeringen van de Edelmogende heeren LUBEN en VAN NES hierna.)

BIJLAGE V.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR, 12de DEEL, No. 5.

(Maand November 1845).

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

By den generalen staf. Tot maj., de kap. der 1ste kl. J. E. A. B^{on} van Voorst tot Voorst; tot kap. der 5de kl., den 1sten luit. H. V. E. Klapp.

By den Plaatselyken staf. Tot kol.: de luit.-kol. P. R. Boelen, H. C. ten Broeke en J. Voigt, respectievelijk plaatskomm. der 1ste kl. te Bergen-op-Zoom, en der 2de kl. te Breda en te 's Hertogenbosch. Tot kap.: de 1ste luit. plaatsmaj. van de 5de kl. te Woudrichem, J. Pommée.

By het wapen der Infanterie. Bij het 2de reg. inf.: tot maj., de kap. der 1ste kl. L. A. C. M. van Ghestelles Kock en J. C. A. de Roo van Alderwereld, respectievelijk van het reg. gren. en jag. en van het alg. depôt der landm. n°. 53. Tot kap. van de 5de kl. bij ancienneteit, de 1ste luit. R. F. de Ravallet, van het 1ste reg. van het wapen; J. Piper, van de opgeheven 2de div. van het alg. depôt der landm. n°. 53, en A. J. Beekman, van het 5de reg. inf., en bij keuze, de 1ste luit.-adj. D. Petter en J. F. Vleugels, respectievelijk van het 8ste en 4de reg. inf.; zijnde de kap. A. J. F. Beekman, later bij het 7de reg. van het wapen overgeplaatst. Bij het 5de reg. inf.: tot kap. van de 5de kl. bij ancienneteit, den 1sten luit.-adj. P. H. Lillij, van het reg. Bij het 4de reg. inf.: tot maj., de kap. den 1ste luit. A. van Hoey Schilt-houwer, van het 5de reg. van het wap. Tot kap. van de 5de kl., bij keuze, de 1ste luit.-adj. K. A. T. Vogel, van het 7de reg. inf. Bij het 5de reg. inf.: tot maj., de kap. W. G. F. van Heemskerk, van het korps. Tot kap. van de 5de kl., bij ancienneteit, de 1ste luit. H. S. Lutz en J. Cramer van Baumgaarten, respectievelijk van het 8ste en het opgeheven 9de reg. van het wap., en bij keuze, de 1ste luit. M. F. C. J. E. W. de Charon de St. Germain, van het 2de 2de reg. inf. Bij het 6de reg. inf.: Tot maj., de kap. van de 1ste kl., C. G. de Bock en W. J. Fischer, van het reg. gren. en jag; tot kap. van de 5de kl., bij ancienneteit, de 1ste luit. C. J. Schluter, van het korps. Bij het 7de reg. inf.: Tot maj.: de kap. J. W. Walther, van den staf der inf., adj. van den luit.-gen. Schuurman, uit welke betrekking hij tevens eervol is ontslagen; tot kap. van de 5de kl., bij ancienneteit, de 1ste luit. A. M. Pompe van Meerdervoort, zijnde hij later bij het 4de reg. reg. inf. overgeplaatst, en bij keuze, de 1ste luit. T. Melmer en O. W. J. Freher Gerbade, allen van het 1ste reg. van het wap., zijnde laatstgenoemde later bij het 2de reg. inf. overgeplaatst. Bij het 8ste reg. inf.: tot maj., de kap. der 1ste kl. J. C. Egter van Wissekerke, van het korps, en J. C. Anemaet, van het opgeheven 9de reg. inf.; tot kap. van de 5de kl., bij an-

cienneteit, de 1ste luit. F. W. K. Meffert, van het opgeheven 9de reg. inf. en J. A. Koppelaar, van het 2de reg. van het wap. Bij het reg. gren. en jag.: tot kap. reg.-adj., J. A. de Lange van Betuw, van het voorm. reg. jag. Tot kap. der 5de kl., bij het 1ste reg. inf., de 1ste luit. A. Catoire, van het 4de reg. inf.; bij het 6de reg. inf., de 1ste luit. F. Diesbach, van het korps, en de 1ste luit. F. W. van Heemskerk, van het 5de reg. inf. Bij het 5de reg. inf.: tot maj., den kap. der 1ste kl. H. J. Testas, van het korps; tot kap. der 5de kl. bij ancienneteit, den 1sten luit. E. A. Langguth, van het 8ste reg. inf.

Tot bat.-adj.: bij het 1ste reg. inf., de 2de luit. W. F. G. L. van der Dussen, van het reg.; bij het 6de reg. inf., de 2de luit. H. A. Hamming, van het reg.; bij het 4de reg. inf., de 2de luit. E. K. Hamming, van het reg. Tot ord.-offic^{er}. bij Zijne Majesteit: de 1ste luit. W. L. B. van Panhuys, van het 2de reg. zware drag., E. Musquetier, van het 1ste reg. lans., H. Bon de Vos van Steenwijk, van het 5de reg. ligte drag., J. P. van der Willige von Schmidt auf Altenstadt, van het 2de reg. lans., en de 2de luit. E. H. T. L. Speijart van Woerden, van het 1ste reg. zware drag. Tot militie-commissaris in Zeeland: de maj. J. du puy, van het 2de reg. inf., zijnde aan denzelfden tevens het pensioen in zijnen rang verleend, met toek. tevens van den rang van luit.-kol.

By het wapen der Kavallerie. Bij het 1ste reg. drag.: tot luit.-kol., de maj. A. J. J. Verbeijen, van het 5de reg. van het wap. Bij het 2de reg. drag.: tot komm. van het reg., de luit.-kol. E. F. von Wiebeking, voorl. belast geweest met het bevel over het opgeheven 4de reg. ligte drag., uit welke betr. hij tevens eervol is ontslagen. Bij het 5de reg. drag.: tot komm. van het reg.: de luit. kol. J. J. Nepveu, van het korps; tot luit.-kol., de maj. A. H. Bon Sloet van Oldruitenborg, van den grooten staf, adj. van Z. K. H. Prins Alexander der Nederlanden, uit welke betr. hij tevens eervol is ontslagen. Bij het 1ste reg. lans.: tot kol. en komm. van het reg., de luit.-kol. P. G. R. Bon Snouckaert van Schauburg, van den grooten staf, gewoon adj. van Z. M., uit welke betr. hij tevens eervol is ontslagen en benoemd tot Hoogstdezelfs adj. in buitengew. dienst. Bij het 2de reg. lans.: tot luit.-kol., de maj. C. E. B^{on} van Heerdt, van het korps. In het genot te stellen van het tractement aan hunnen tegenw. rang verbonden: De 1ste luit. N. Habets en H. H. Kastendijk, van het 1ste reg. drag.; G. H. E. Emmerman, G. A. Hamming en W. L. B. van Panhuys, van het 2de reg. drag.; A. IJssel de Schepper, P. H. Queysen en H. Quarles van Ufford, van het 5de reg. drag.; J. P. Meeussen en J. P. van der Willige van Schmidt auf Altenstadt, van het 2de reg. lans. en F. Weidner, van het escadr. jagers te paard. Tot luit.-kol. de maj. L. H. J. B^{on} van Voorst tot Voorst, van het 1ste reg. drag. Bij het 1ste reg. drag.: tot maj., de maj. op noact. J. van Akerlaken.

By het wapen der Artillerie. Bij den staf van hetzelfde: Tot magazijnm. der art. van de 2de kl. te Woerden, de 1ste luit. C. P. L. Barre, van het 1ste reg. van het wap; te Vlissingen, de 1ste luit. E. van Bart, van den staf der art., adj. in de voorm. 2de art.-dir. Tot magazijnm. der art. van de 3de kl. te Delfzijl, de 1ste luit. M. P. Mol, van het 3de reg. art., en te Delft, de 2de luit. R. Mijkamp, van het 2de reg. van het wap. Bij het 3de reg. art.: tot kap. van de 3de kl., de 1ste luit. F. W. Beuscher en J. C. Launspach, respectielijk van de komp. art. werkl. en van het 2de reg. van het wap. Bij het reg. rijd. art.: Tot kap. van de 3de kl., de 1ste luit. A. C. W. L. J. T. Kellner, van het korps. Tot luit.-kol., de maj. J. P. Bon de Mielliet van Coehoorn, van den grooten staf, A. W. de Bruyn, van den staf der art., L. C. G. Delecourt, van het korps rijd. art., aan wien tevens het bevel over dat korps is opgedragen.

By het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs. Tot dir. in de 1ste dir. van fortificatiën, de kol. zonder bezw. der schatkist, D. Bos, van het korps, thans werkzaam bij het dep. van oorl., uit welke betr. hij tevens eervol is ontslagen. Tot kol. en dir. van de 2de dir. van fortificatiën, de luit.-kol. M. Witsenborg, komm. van het bat. min. en sapp., uit welke betr. hem tevens een eervol ontslag is verleend. Tot dir. in de 3de dir. van fortificatiën, de kol. zond. bezw. der schatk., Jkh. J. M. van der Wijck, van het korps. Tot komm. van het bat. min. en sapp., den maj. zonder bezw. der schatk. S. E. Klijsma, thans werkzaam bij het dep. van oorl., uit welke betr. hij tevens eervol is ontslagen; zijnde de kol. Bos en van der Wijck en de maj. Klijsma, te rekenen van den 1 Januarij 1844, in het genot gesteld van het tractement aan hunnen rang verbonden. Tot luit.-kol., de maj. J. P. Delprat en F. H. de Veije, beiden van het korps, eerstgenoemde komm. van de K. M. Akademie. Tot kap. van de 3de kl., de 1ste luit. J. E. H. B. B^{on} van Voorst tot Voorst en Jkh. M. Snoeck, beiden van het korps. Tot 1ste luit., de 2de luit. J. A. Kool, G. G. van der Hoeven en A. J. C. de Bruyn, allen van het korps. In het genot te stellen van het traktem. respectielijk aan hunnen rang verbonden, de luit.-kol. Jkh. J. Kraijenhoff en de maj. E. J. Eekhout, beiden hunnen tegenwoordigen rang zonder bezw. der schatkist bekleedende.

By de geneeskundige dienst der landmagt. Tot eerste offic. van gez. der 1ste kl., de eerste offic. van gez. der 2de kl. E. C. Ninaber en H. H. Naegeli; tot eeste offic. van gez. der 2de kl., de offic. van gez. van de 1ste kl. F. Schmidt, M. Rodi, L. P. J. Snabilié en J. F. Kerst. In het genot te stellen van het tractem. van f 2400, de offic. van gez. van de 1ste kl., A. G. Resler, C. Gobée en W. F. Fischer, thans het tractem. van f 2000 genietende. Het tractem. van f 2000 toe te leggen aan de offic. van gez. van de 1ste kl. J. J. Sas, G. A. F. Quarin Willemier en W. C. van Leersum, allen tot dusverre het tractem. van f 1600 genietende.

Verplaatsingen.
Bij het 3de bat. van het reg. jag. en gren.: de maj. Jkh. M. van Geen, van het ontb. 9de reg. inf. Bij de bat. gren.: de kap. van de 1ste kl. P. P. Brouerius van Nidek, van het 3de reg. inf. Bij de bat. jag.: de kap. reg.-adj. J. L. Coene-gracht, van het 2de reg. inf., die tevens uit de betr. van adj. eerv. is ontsl. en tot kap. van de 1ste kl. benoemd is. Bij

het 2de reg. inf.: de maj. J. J. de Moulin, van den gen. staf. Bij het 3de reg. inf.: de maj. J. H. Hooft van Iddekinge, van den gen. staf. Bij het 6de reg. inf.: de kap. J. G. W. van Utenhoven van Bottenstein, van den gen. staf. Bij het 8ste reg. inf.: de kap. L. J. L. de Moulin, van den gen. staf.

By het wapen der Artillerie. Bij den staf: de magazijnm. der art. van de 2de kl. W. C. Gerlach, van Vlissingen naar Nijmegen. Bij het 1ste reg. art.: de kap. van de 3de kl. A. H. Drijfhout van Hooff en de 1ste luit. L. Ruys van Leeuwen, C. G. A. van Gorcum en L. P. D. Nederburgh, allen van het reg. rijd. art. Bij het 2de reg. art.: de 1ste luit. E. J. L. Sassen, van het reg. rijd. art. Bij het 3de reg. art.: de kap. van de 3de kl. M. G. van Raden en de 2de luit. A. J. F. Meyl, beiden van het reg. rijd. art.; mitsgaders de magazijnm. der art. van de 3de kl. te Delft, F. H. van Hoogenhuyzen, zijnde hij tevens uit de betr. van magazijnm. eervol ontslagen.

By het leger in Oost-Indie. De 2de luit. T. van de Grampel, van het 3de reg. inf. De offic. van gez. der 3de kl. bij de zeemagt, C. F. Petasch.

By het korps militaire intendanten. De ond.-intend. van de 1ste kl. G. Falck, van Utrecht naar 's Hage, ten einde te worden toegev. aan den intend. in de 1ste dir. De ond.-intend. van de 2de kl. J. J. B. Kesman, van 's Bosch naar Nijmegen, ten einde aan den intend. in de 2de dir. te worden toegevoegd.

By den plaatselyken staf. De plaats-maj. der 2de kl. G. J. Ewald, van 's Bosch naar Amsterdam. De 1ste luit. plaatsm. van de 3de kl. A. Zielhorst, van Gorinchem naar Naarden. De 1ste luit. plaats-maj. van de 3de kl. J. Pommée, van Leyden naar Woudrichem. De 1ste luit. plaatsmaj. van de 3de kl. J. H. R. van Stuwe, van Bourlange naar Coeverden.

By het wapen der Infanterie. Bij het 1ste reg. inf.: de kap. P. F. C. Stolte, D. C. M. van Vlierden en W. van der Blom; de 1ste luit. zonder bezw. der schatkist, J. F. G. Mabr, en J. P. Baenen, allen van de opgeh. 2de div., mitsgaders de 1ste luit. J. A. Ramdohr, van de opgeh. 3de div. van het alg. depôt der landm. n°. 53; de 1ste luit. A. de Keyzer, prov. adj. in Gelderland. Bij het 2de reg. inf.: de kap. reg.-adj. L. A. C. de Bock, van het opgeh. 9de reg. inf.; de 1ste luit.-adj. F. Ciellissen, aan wien tevens eervol ontslag uit de betr. van adj. is verleend, en den 1sten luit. J. H. Boekhorst, beiden van de opgeh. 2de div. van het alg. depôt der landm. n°. 53. Bij het 3de reg. inf.: de kap. J. C. de Bock, van de 1ste div. van het alg. depôt der landm. n°. 53, en de 1ste luit. J. C. Doerleben, van de opgeh. 2de div. van dat korps. Bij het 4de reg. inf.: de kap. J. J. P. van Munnich, prov. adj. in Vriesland, en de 1ste luit.-adj. J. A. F. de Lannoy, van de opgeh. 3de div. van het alg. depôt der landm. n°. 53; zijnde beiden uit de betr. van adj. eervol ontslagen; de 1ste luit. F. L. Imthurn, van de opgeh. 3de div. van gem. korps. Bij het 5de reg. inf.: de luit.-kol. E. C. L. Gall, van het ontb. 10de reg. inf.; de maj. R. Z. C. A. Bon de Bieberstein, van het 7de reg.; de 1ste luit. zonder bezw. der schatk., W. Laurier en de 2de luit. A. E. Schepman, beiden van de opgeh. 2de div. van het alg. dep. der landm. n°. 53. Bij het 6de reg. inf.: de kap. K. A. Pfeiffer, H. F. de Kock en J. Schellus, adj. bij den gen.-maj. de Hart, bij Z. D. H. den luit.-gen. Hertog van Saxe-Weimar en in het prov. komm. van Overijssel, uit welke betr. zij tevens eerv. zijn ontslagen. de

kap. C. Logerman van de opgeh. 5de div. van het alg. depôt der landm. n°. 55. Bij het 7de reg. inf.: de kap. reg.-adj. B. J. A. Wagner, de kap. W. E. van Bevervoorde en de kap.-kwartierm. P. van der Sloot, van het opgeh. 10de reg. inf.; de kap. J. F. Rutten, de 1ste luit A. L. W. Seijffardt en de 2de luit.-kwartierm. W. C. D. van Rijen, allen van de opgeh. 5de div. van het alg. depôt der landm. n°. 55. Bij het 8ste reg. inf.: de kap. A. Simons en de 1ste luit. J. Baptist, adj. bij den gen.-maj. Graaf van Limburg Stirum en bij den gen.-maj. Volkhemer, uit welke betr. zij eervol zijn ontslagen; de kap. Jkh. C. P. S. Vrijbergen van der Does, de 1ste luits. zonder bezw. der schatkist, W. Fliers en N. B. van Slangenborg; de 2de luit. J. H. G. Kissels, J. Swemer en W. Pordon, allen van de opgeh. 5de div.; de 2de luit. M. A. J. Rubens en F. G. Richard de Berton, van de opgeh. 2de div. van het algem. depôt der landm. n°. 55. Bij de 1ste div. van het alg. depôt der landm. n°. 55: de kap. C. Slotemaker en J. J. van Suchtelen, van het 5de en 8ste reg. inf.; de 1ste luit.-kwartierm. M. Wegkamp, van de opgeh. 2de div. van gem. depôt.

By het wapen der kavallerie. Bij het 1ste reg. drag.: de 1ste luit. P. A. J. H. Boreel de Mauregnault, W. W. A. Roijen en W. A. H. Gelderman, allen van het 1ste reg. lans.; de kap.-kwartierm. J. Fock van Coppenaal, van het opgeh. reg. jåg. Bij het 2de reg. drag.: de maj. B. van Merlen, van het opgeh. 4de reg. ligte drag. Bij het 5de reg. drag.: de 1ste luit. G. A. Hamming en W. L. B. van Panhuys, van het 2de reg. drag.; de 2de luit.-adj. H. A. L. van Vessem en F. J. van Kempen, van het opgeh. 4de reg. ligte drag., zijnde zij tevens uit hunne betr. van adj. eervol ontslagen; de kap.-kwartierm. C. C. Prager, van het 7de reg. inf. Bij het 2de reg. lans.: de maj. W. B. Snouckaert van Schauburg, van het 1ste reg. lans.; de 2de luit. J. M. Noltenius van Elsbroek, van het opgeh. 4de reg. ligte drag.

By het wapen der artillerie. Bij den staf van het wap.: de kap. W. B. Bolomey, van het 2de reg. art. en de kap. G. C. Hartz, van de komp. art. Werkl. Bij het 1ste reg. art.: de maj. J. M. Engelberts, van het 2de reg. art. Bij de vesting-komp. van het 1ste reg. art.: de 1ste luit. C. L. F. Roos en de 2de luit. C. J. Warnsinck en E. R. van der Wijck, thans ingedeeld bij de veld-komp. van dat korps. Bij het 2de reg. art.: de 2de luit. G. O. Heydenreich, van het 1ste reg. van het wapen. Bij de komp. art.-werkl.: de 2de luit. J. P. Kempers, van het 5de reg. art. De 1ste luit. Stengel, plaatsmaj. der 5de kl. te Venlo, naar Geertruidenberg. De kap. Hagedoorn, plaatsmaj. der 5de kl. te Geertruidenberg, naar Venlo. Bij het dep. van oorl. gedetacheerd: de kap. van Heurn, de kap. der 5de kl. M. D. Graaf van Limburg Stirum, en de 1ste luit. H. Welsink, allen van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs.

Eervol ontslagen.

Uit de betr. van adj.: den 1sten luit. C. Langguth, in het prov. komm. van Zeeland; den kap. A. van Citters, als reg.-adj. van het voorm. reg. gren.; de 2de luit.-adj. G. F. E. M.

Abel en H. Onnen, en de 1ste luit.-adj. F. van Exter, respectivelijk van het 1ste, 2de en 5de reg. art., met bepaling dat zij bij een der kompagnien vesting-art. van het reg. waartoe zij thans behooren, zullen worden ingedeeld; de 1ste luit. J. W. Sindikus, van het 6de reg. inf. De 1ste luit. H. F. van Meurs, van het alg. depôt der landm. n°. 55; de 2de luit. G. E. Croissant en Jkh. F. G. W. von Speicher, respectivelijk van het 5de reg. inf. en het opgeh. 4de reg. ligte drag., zijnde aan laatstgemelde tevens de rang van 1sten luit. toegekend. Z. H. de luit.-gen. Hertog van Saxe-Weimar, uit de betr. van bevelh. der opgeh. 2de div. inf.

Titulaire rang verleend.

Dien van kol., aan den gep. luit.-kol. Sijbers, laatstelijk plaats. komm. te Maastricht; dien van luit.-kol. aan den gep. maj. der kav. J. Bergers, en dien van 1sten luit., aan den gep. 2den luit.-kwartierm. H. W. Roebij. Dien van kol., zonder bezw. der schatkist, aan den gep. luit.-kol. der kav. C. G. van der Sleyden. Dien van kol., zonder bezw. der schatk., aan den gep. luit.-kol. F. A. W. Herkenrath. Dien van kap., aan den gep. 1sten luit. J. J. de Booy.

Gepensioneerd.

By het wapen der artillerie. De kol. A. J. Aarts, dir. in de 2de art.-dir., D. de Boer, dir. der metaal- en geschutgieterij en J. W. Sessler, inspect. der buskruid-fabricatie, belast met het toezigt over het laboratorium te Delft. De luit.-kol. A. M. Beijerman, van het 5de reg. art. en P. W. Kuypers, van het reg. rijd. art. Den maj. T. de Groot, van het 2de reg. van het wap., onder toek. van den rang van luit.-kol. De kap. Jkh. F. W. von Speicher, van den staf van het wap.; Jkh. C. H. E. Flugl van Aspermont, van het 1ste reg., H. Brongers, J. Doorman, W. J. Creutz Lechleitner, van het 5de reg. art., W. Koopman en C. H. Meijer, van het reg. rijd. art. en P. Opdam, van de art.-komp. van het alg. depôt der landm. n°. 55; zijnde aan de kap. von Speicher, Flugl van Aspermont, Koopman en Meijer, tevens de rang van maj. toegek. De 1ste luit. D. A. Hendriks, van het 1ste reg. art.; den kap. D. M. de Villeneuve, magazijnm. der art. van de 2de kl. te Nijmegen; de 1ste luit. I. C. H. In de Betou, magazijnm. van de 2de kl. te Woerden, en aan den 2den luit. A. Guttinger, magazijnm. der art. van de 5de kl. te Delfzijl.

By het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs. De gen.-maj. Jkh. F. I. T. van der Wijck, dir. der 5de dir. van fort., onder toek. van den rang van luit.-gen. De kol. J. C. Nijaber en P. J. Ackermans, respectivelijk dir. der 2de dir. van fortific. en chef van de afd. genie bij het dep. van oorl., onder toek. van den rang van gen.-maj.

De maj. op non-act. N. Thirion. De kap. op non-act. C. van Baerle. De maj. op non-act. J. H. Hooft van Iddekinge, van het 5de reg. inf. De gen.-maj. Jkh. R. A. de Klerck, Z. M^s. buitengew. adj. De kap. D. Bon Tindal, Z. M^s. adj. in gew. dienst. De kap. G. Knijff, van het 5de reg. inf.

Overleden.

De 2de luit. P. Wilfert, van het korps koninkl. maréchaussée.

